

יד
מהר"ץ

שערי יצחק

השיעור השבועי

מפי מרן הגאון
הרב יצחק רצאבי שליט"א
פוסק עדת תימן

נמסר במוצש"ק
וילך – דרשת שבת שובה
תשרי ה'תשפ"ב ב'של"ג
בבית המדרש "פעולת צדיק"
בני ברק

לק"י

נושאי השיעור:

חידוש שנתגלה מכת"י רבינו דוד בן ישע זצ"ל מחכמי תימן מלפני כ-500 שנה, בעניין שיעור התרועה בראש השנה. דברי התכאליל הראשונות בעניין זה, והכרעת מרן שליט"א להלכה ולמעשה.

חידוש מהגרי"ז מבריסק זצ"ל לגבי מכת מרדות, כי החיוב אינו על האדם אלא על בית דין, תשובתו לשאלה א"כ כיצד אומרים בוידוי ליום הכיפורים, זעל חטאים שאנו חייבים עליהם מכת מרדות, על פי נוסח התימנים, ונפקא מינה מדבריו.

קושיא על שיטת בריסק דלעיל מן הגמרא במס' שבת לגבי המגביה עציץ נקוב בשבת או המנמיכו, וכן מהגמרא לגבי המבשל בחמי טבריה בשבת.

משל נמרץ המובא במדרש קהלת רבה עה"פ כאשר יצא מבטן אמו וגו' כלעומת שבא כן ילך, מן השועל שרצה להיכנס לכרם לאכול ענבים וכו', תשובה לשאלה מדוע לא הוציא השועל ענבים מן הכרם במקום לאכלם שם, ומוסר השכל לגבי האדם והנאותיו בעוה"ז החולף.

קישור המשל דלעיל למשל המובא בס' חובות הלבבות לגבי מלך שמינוהו למלוך שנה אחת וכו', ומוסר השכל גדול יותר מן הנלמד במשל השועל דלעיל.

התחלת התייחסות מרן שליט"א לגבי גזירת המעונות, האם מותר לעשות כל מיני התחכמויות וכו', והאם יש דין דינא דמלכותא לגבי שלטון שאינו שומר תורה ומצוות.

התייחסות מרן שליט"א לתפילה הנדירה בקבר יוסף הצדיק, הסיבה לדחייתה, מדוע אומרים באשמורות עשה למען זכות יוסף חסידך ולא צדיקך, ודברי מרן שליט"א בשבח פעילות מוסדות יד מהרי"ץ המקיימת בימים אלו את המגבית השנתית "אחת בשנה".

חוברת ביצי הנעמיות בבתי כנסיות, אודות מעלת תליית ביצי בת יענה בבתי הכנסיות, העומדת לצאת לאור בקרוב בצירוף תמונות.

כל הזכויות שמורות

יוצ"ל ע"י מוסדות יד מהרי"ץ בני ברק

טלפקס: 03-5358404. נייד: 050-4140741

דוא"ל: yad@maharitz.co.il

להאזנה לשיעור דרך הטלפון:

קול יהודי תימן – 072-33-23-642 שלוחה 6

מספר השיעור בקו "קול יהודי תימן" – 610

לשמיעת השיעור במערכת קול הלשון – 03-6171031

השיעור מוקדש להצלחת ידידנו הנכבד הרב חיים בן איתן לוי הי"ו, ולהצלחת נ"ב סימון שתחי, ולהצלחת כל בני משפחתו. וכן להצלחת אחיו, הרב לוי בן איתן ונ"ב בתאל שתחי וכל בני משפחתם. הרב פרי יעקב בן איתן ונ"ב אשרת שתחי, ובנם שיחי. אליה בן איתן ונ"ב נוי שתחי, ובתם שתחי. יהודה בן איתן ונ"ב רות שתחי.

בעבור שהתנדבו למוסדות יד מהרי"ץ.

המקום ב"ה ירצה נדבתם, ויברך מעשי ידיהם, ומכל צרה ונזק יצילם, וימלא כל משאלות לבם ולבכם לטובה, ויכתבם בספר מחילה וסליחה וכפרה. אכ"ר.

בשם רחמן.

אנחנו נמצאים כעת בין כסה לעשור. בעז"ה תהיה שנה זו סוף וקץ לכל חטאותינו וצרותינו וכו'. הפעם ישנה הקדשה מיוחדת לשיעור, אשר נתרם להצלחת ידידנו הנכבד הרב חיים בן איתן לוי הי"ו מברוקלין ניו יורק ארה"ב, אשר נדבה רוחו אותו ביחד עם אחיו שיחי אלפי שקלי רבים בעבור רכישת מצלמה משוכללת לצילום השיעורים השבועיים, הנמסרים בס"ד על ידינו בכל מוצאי שבת קודש, וכן הכינוסים והדרשות אשר מתפרסמים לרבים ברחבי הארץ והעולם על ידי מוסדות יד מהרי"ץ.

אותו הנדיב ראה את דברי התורה שדיברנו בפני אברכי הכולל החדש "פרי צדיק" בראשות בני הרה"ג משה שליט"א בעיר חריש. שם אברכים ישבו ושמעו. הוא גם ראה את השיעור, ואמר כי הוא מועבר דרך מצלמה ישנה וצריך לדאוג למשהו משוכלל יותר, ברור וחד. וברוך ה' הוא נתעורר לתרום מהונו ומאנו למען השגת המצלמה החדשה. ירבו כמותו בישראל. ולהצלחת נו"ב סימון שתחי', ולהצלחת כל בני משפחתו.

וכן להצלחת שאר אחיו אשר השתתפו בזכות הזאת, הלא המה הרב לוי בן איתן ונו"ב בתאל שתחי' וכל בני משפחתם. פרי יעקב בן איתן ונו"ב אשרת שתחי', ובנם שיחי'. אליה בן איתן ונו"ב נוי שתחי', ובתם שתחי'. יהודה בן איתן ונו"ב רות שתחי'. המקום ב"ה ירצה נדבתם, ויברך מעשי ידיהם, ומכל צרה ונזק יצילם, וימלא כל משאלות לבם ולבכם לטובה, ויכתבם בספר מחילה וסליחה וכפרה. וירבו בישראל כמותם, אנשי חסד לתורה וירא"ש. אכ"ר.

חידוש שנתגלה מכת"י רבינו דוד בן ישע זצ"ל מחכמי תימן מלפני כ-500 שנה, בעניין שיעור התרועה בראש השנה. דברי התכאליל הראשונות בעניין זה, והכרעת מרן שליט"א להלכה ולמעשה.

נפתח בחידוש שנודעתי לו רק השבוע, בענין שיעור התקיעות והתרועות, אותו כתב רבינו דוד בן ישע הלוי, אחד מחכמי תימן לפני יותר מחמש מאות שנה. בדיוק 534 שנים, לפמ"ש בהקדמתו שסיים אותו בשנת הרמ"ח ליצירה.

לא ידענו ממנו, כי הספרים שלו היו בכת"י. הוא חיבר כמה ספרים, פירוש על התורה, פירוש על הרמב"ם, ועוד כהנה וכהנה. בדרך כלל קוראים לו רבי דוד חמדי. היכרנו קצת את הספר שלו על התורה, אך הוא לא היה בהישג יד ממש. ואף שהיו לנו צילומי דפים פה ושם, בכל זאת הוא היה חסר בשלמות. פירושו לתורה נקרא

'אלג'זי אלמגני, ופירושו הקצר המספיק, דהיינו, המדרש הקצר והמספיק.

הוא חיבר וסידר בכוונה מראש פירוש שיהיה קטן הכמות, אך מספיק, ובו העיר שילב והכניס את הערותיו. הביא מדברי חז"ל ומחכמי ישראל ואחרי כן את מה שהוסיפו וחדשו, הוא או יתר חכמי תימן, בלשון ערבי. ישע הוא כמו ישעיהו, במקורו בלשון ערבי גי'את'. שפירושו ישועה.

זכינו לזאת בזכות ששלח לי דף זה ידידנו הרה"ג נריה ישעיה הי"ו, הוא תלמיד חכם וגם מבין ובעל כשרון גם בלשון ערבי ב"ה. גם כעת בדקתי אחריו, והוא מתרגם ממש במדוייק. יישר חיליה לאורייתא, כן ירבה וכן יפרוץ. הוא הקדים לכתוב לי כך, לכבוד מורי ורבי. תוך כדי עבודתי על מדרש הקצר המספיק, היגעתי לקטע הלכתי, שנראה לי כי כת"ר ימצא בו עניין וכו' ע"כ.

בהתחלה הביא מה"ר דוד בן ישע דברים שכבר ידענו, ולאחר מכן הוסיף חידוש ממש מפתיע.

וז"ל בפרשת אמור, זכרון תרועה. מנין שהן שלוש שלשלוש שלוש, ת"ל והעברת שופר תרועה, זכרון תרועה, יום תרועה. זו הראיה שתוקעים שלוש תרועות. ומנין שפשוטה לפניה ופשוטה לאחריה. ת"ל והעברת שופר תרועה, תעבירו שופר. והפשוטה היא התקיעה.

תוקעים לפני התרועה שהיא באמצע, ולאחריה תקיעה נוספת. ושיעור תרועה כשתי תקיעות, ושיעור שלשה שברים כתרועה. המלים האחרונות הן מהרמב"ם, והראשונות הן עפ"י הגמרא בסוף מסכת ר"ה.

שיטת הרמב"ם היא ששיעור תרועה כשתי תקיעות. הרב המגיד כתב שם שזו היא שיטת 'קצת' מפרשים, ויש כנראה אומרים שזו היא שיטת רוב המפרשים. עכ"פ לשון המאירי בחיבור התשובה [מאמר ששי חלק שני], שכדעת הרמב"ם הוזה פירשו רבים. הגר"א בביאורו לשו"ע סי' תק"צ כתב שהעיקר הוא כדברי הרמב"ם. וברור עכ"פ שמנהיגו הוא כפי הדעה הזו. לפי זה, התקיעה יכולה להיות קצרה,

שערי יצחק – השיעור השבועי

תרועה כשתי תקיעות, מדוע הוא לא מתחיל בדבר הפשוט, כמה היא תקיעה. הוא לא מסביר זאת בכלל.

זו שאלה טובה. וכי הרמב"ם סמך שכולם יודעים כמה היא שיעור התקיעה?

התקיעה אינה מוגבלת, לכן אפילו מי שאינו מומחה יכול לתקוע זמן רב, אולי אפילו שתי דקות. התרועה היא הקשה ביותר. גם השברים צריכים לימוד. ישנם תוקעים רבים שמחברים את השברים, וגם צריך להיזהר שהם לא יהיו ארוכים, וגם לא קצרים, אך מכל מקום התרועה היא הקשה ביותר, הדורשת אימון מיוחד, והתקיעה היא הקלה ביותר. ומפני כן התוקעים אינם מגבילים את שיעור התקיעה, בפרט שישנן דעות מסוימות המובאות בשלחן ערוך וסימן תק"צו שצריכים להאריך בתקיעה דתשר"ת י"ח טרומיטין. אמנם אנחנו לא ניכנס כעת לכל השיטות האחרות, אלא רק אל מה שנוגע לעניין שלנו.

נחזור שוב ונבאר בס"ד, על סדר לשון מה"ר דוד בן ישע. אלא שהתקיעה שלמדנו ממנה איננה ידועה, ועד עתה איננו יודעים שנתנו לה שיעור. דהיינו, לא מצאנו שהחכמים אמרו באיזה מקום כמה הוא שיעור התקיעה. ומפני כן הוא אומר כך, ואולי היא חצי נשימה, כיון שהתרועה כשתי תקיעות, והיא נשימה שלמה. זהו חידוש גדול, שאינני יודע לו חבר.

הרב נריה ישעיה מסביר בהערות שם בזה"ל, כלומר, כיון שאי אפשר שהתרועה הינה יותר מנשימה שלימה, שהרי זה אינו אפשרי, ועל כרחין היא לכל היותר נשימה שלימה. ממילא התקיעה שהיא מחצית ממנה, היא חצי נשימה. ונמצא שלפי דעת רהמ"ח ישתנה שיעור התרועה ועמה התקיעה בין אדם לאדם כפי שיעור אורך נשימתו, וכפי שכתב בהמשך דבריו.

אחרי כן כתב מה"ר דוד בן ישע כך, זה מה שהוכרע אצלי. ואולי ימצא שדיברו בזה החכמים, ומוכרח לשער, וגם כפי מצב התוקע. בהערות של הרב הנ"ל כתב כך, מוכרח לשער. כלומר, מוכרח לומר בזה דברים דרך השערה

והתרועה צריכה להיות פי שתיים מן התקיעה. ושיעור שלושה שברים מקביל לשיעור תרועה. לפני שנמשיך, נדבר לענין מעשה בשיעור טרומיטין, ובזמננו לפי שיעור שניות'. לפי הרב המגיד ומהרי"ץ בעץ חיים ובשו"ת פעולת צדיק, התרועה צריכה להיות בשיעור ט' טרומיטין, והתקיעה שהיא חצי ממנה צריכה להיות בשיעור ארבע וחצי טרומיטין.

טרומיט הוא קול קצר. טו אחד. שלושה טרומיטין, טו טו טו. לכן שלוש פעמים טו, הם שיעור שבר אחד. והתרועה היא פי שלוש, לכן היא תשעה טרומיטין.

עפ"י הספר איש מצלית, שיערנו [בש"ע המקוצר סי' ק"י סעיף י"א] כי כל ג' טרומיטין הן שנייה. הוא התעסק עם שעונים, וזה מה שיצא לו בבדיקתו. כך הלשון בש"ע המקוצר שם, שיעור התקיעה, ארבעה טרומיטין ומחצה (כשתי שניות) או תשעה טרומיטין (שלוש ארבע שניות) וכל שבר כשלושה טרומיטין (שניה אחת) והתרועה לא פחות מתשעה טרומיטין (שלוש ארבע שניות).

ויכול להאריך בתקיעה או בתרועה כמה שירצה, אבל לא בשבר. ואין מאריכין בתקיעה שלתשר"ת יותר מבשלת ש"ת, ובשלת ש"ת יותר מבשלת ר"ת, אלא שיעור אחד לכל התקיעות כולן.

זהו מנהגינו המקובל בידינו דור אחר דור, והוא מיוסד על דעת הגאונים ורבינו הרמב"ם, וכן העיקר.

מה"ר דוד בן ישע הלוי חמדי זצוק"ל ממשיך וכותב בלשון ערבי דבר חידוש, ואנו נקרא את התרגום כפי שהוא בלשון הקודש. אלא שהתקיעה שלמדנו ממנה, איננה ידועה, ועד עתה איננו יודעים שנתנו לה שיעור. ואולי היא חצי נשימה, כיון שהתרועה כשתי תקיעות, והיא נשימה שלמה. זה מה שהוכרע אצלי. ואולי ימצא שדיברו בזה החכמים, ומוכרח לשער, וגם כפי מצב התוקע.

כדרכו בקודש הוא מקצר, אבל כל מלה כאן היא מרגלית. הוא בעצם מעלה תמיהה, מדוע נקודת המוצא חסרה? הרמב"ם אומר ששיעור

ואמרו, כיון שלא מצאנו שיעור ברור בדברי החכמים.

וגם כפי מצב התוקע. כלומר, מוכרח להתייחס גם ליכולתו של התוקע בפועל. ומתאים לזה למה ששיעור רבינו המחבר קודם שהתקיעה היא חצי נשימה, וא"כ אין כל הנשימות שוות, יש שנשימתו ארוכה ויש שנשימתו קצרה.

אינני מבין את כוונתו. וכי שיעור התקיעות ישתנה בין אדם לאדם, באופן שזה שנשימתו ארוכה צריך לתקוע תקיעה ארוכה, ומי שנשימתו קצרה צריך לתקוע תקיעה קצרה? האם יתכן שהשיעור ניתן לפי נשימת כל תוקע ותוקע?

לא מסתבר שנתנו דבריהם לשיעורים. קשה לקבל זאת. התקיעות צריכות להיות שוות אצל כולם. בדרך כלל, גם בשיעורי תורה המשתנים בין אדם לאדם, כגון אמה, כזית וכביצה, אפילו שישנן ביצים גדולות וקטנות, זיתים גדולות וקטנות, אדם ארוך ואדם קצר. בכל זאת חז"ל לא קבעו את השיעור כפי כל אדם ואדם אלא כפי הבינוני. כמפורש במשנה במסכת כלים. גם עתה בנ"ד השיעור צריך להיות כפי תוקע בינוני. לכן אינני מבין את ההערה הזו ששיעור התקיעות ישתנו בין אדם לאדם, לפי שיעור ואיכות נשימתו.

וגם מה שהוא כתב עוד, כי לשער יותר מנשימה אי אפשר, אינו מובן לי, מדוע לא אפשר לשער יותר משיעור נשימה?

נסביר בס"ד את הדברים. בנשימה יש שני חלקים. נשימה רגילה שהוא שואב אוויר פנימה אל ריאותיו, ויש אדם שעוצר את נשימתו. גם אם אפשר להתאמץ לעשות פעולת נשימה זמן רב, בכל זאת האפשרות מוגבלת. אבל עצירת הנשימה אפשרית לזמן רב יותר. ראייה לכך, שהפוסקים דיברו על שיעור י"ח טרומיטין. וישנם מהאחרונים ששיעורו בכ"ב טרומיטין. אם הדבר אינו אפשרי, מדוע הם אמרו שיעור שאינו אפשרי?

גדולה מזו, אמר לי תלמיד חכם אחד, כי בבריסק התקיעה נמשכת חצי דקה. מאריכים

מאד. מלבד זאת, הם סוברים שהקול צריך להיות ישר, בלי שום שינויים בקול, כמו עליות וירידות. אותו ת"ח העיד בפני כי בסופן של התקיעות, זב לתוקע דם מפיו, מרוב המאמץ.

עכ"פ לענייננו ברור שהדבר מציאותי, ושייך לתקוע זמן רב. מדוע הוא סובר שאי אפשר לתקוע באריכות?

אלא מאי? חושבני שמה"ר דוד בן ישע התכוון באופן אחר. הוא יצא מתוך הנחה שחז"ל לא התכוונו להורות לנו להתאמץ בתקיעות ובתרועות, בקשיים ובמאמצים כ"כ מיוחדים. הם רצו שנתקע בצורה נורמלית וטבעית.

ובכן, ישבנו עם הבחורים שיחי בשיעור ליל ששי, וניסינו לברר, כמה זמן אנשים רגילים לנשום בלי מאמצים מיוחדים, ויצא לנו כי שיעור נשימה רגילה של הכנסת אוויר לוקחת בערך ארבע שניות. אפשר להתאמץ עוד יותר, אבל אנחנו מדברים על נשימה רגילה וטבעית. בדקנו זאת עם 'סטופר'.

ממילא יוצא כי מה"ר דוד בן ישע צודק, ואומר את השיעור המדוייק. התרועה היא בשיעור נשימה שלמה, דהיינו כארבע שניות, והתקיעה היא בשיעור חצי נשימה, שהיא כשתי שניות.

והדברים מסתדרים הפלא ופלא, וברוך ה' שהם מדוייקים ומכוונים אל השיעור שכתבנו בש"ע המקוצר ששיעור התרועה הוא כשלוש או ארבע שניות, ושיעור התקיעה קרוב לשתי שניות. דהיינו, ישנה סייעתא נוספת לשיטתנו ששיעור שלושה טרומיטין הוא בערך שניה. וזה מתאים עם מה שמקובל בידינו מאבותינו ורבותינו בדורות שעברו, וכמו שכבר דיברנו בשנים קודמות.

מובן שמה"ר דוד בן ישע לא ראה את פירושו של הרב המגיד. ואף שהוא היה בתקופה שלפניו, מ"מ ספרו עוד לא היה מצוי אצלו בזמנו. קל וחומר שהוא גם לא הכיר וידע מהשיעור שכתב מהרי"ן, כיון שהוא בא אחריו. הוא אמר זאת מסברת עצמו, כמו שסיים בזה"ל, זה מה שהוכרע אצלי.

שערי יצחק – השיעור השבועי

מהרי"ץ בפירושו עץ חיים העתיק רק את דברי הרמב"ם כלשונו, ולא העלה את התוספת הזו, אבל הכל הולך אל מקום אחד.

ומכל מקום לא הצלחתי לרדת לסוף דעתם, מה פירוש הדברים שהתקיעה אין לה שיעור ויכול להאריך או לקצר? ובמלים אחרות הם אומרים, אפשר להאריך הרבה הרבה, והרי בלשון גוזמא כתוב ברמב"ם ופ"ג הלכה ד' כי יכולים לתקוע – למשוך את התקיעה – אפילו כל היום (אמנם הגירסא בכת"י כל שעה, וכ"ה בארחות חיים וכל בו בשם הרמב"ם). זאת ועוד, אפשר גם לקצר. אבל כמה נקצר? וכי לפי האמת אין שום שיעור לתקיעה? האם אין שום שיעור למטה? הרי מי שיעשה פחות מארבע וחצי טרומיטין יוצא שהוא עשה שבר ולא תקיעה. אין כאן הגדרה מדוייקת. צריכים לומר מהו הגבול, עד כמה אפשר לקצר? אי אפשר לקצר יותר מדאי.

אולי אפשר לתרץ ולומר כי מובן לכל שהתקוע בשיעור קצר נחשב לו לשבר, ואין צריך לפרט. ודוחק. ובכל אופן הדבר צריך הסבר.

מכל מקום רואים שהוקשה לחכמי תימן, שלא מפורט מהו שיעור התקיעה. לכן עוד לפני שהם כתבו כמה שיעור השברים, הם פירטו גם מה עם התקיעה ואמרו כי אין לה שיעור.

אך מצד שני, הבאנו מקודם בשמם כי התרועה היא כמו שתי תרועות, בכל מצב. מה הם באים לומר פה? האם רצונם לומר כי אין היתר להאריך בתרועה? לדוגמא, מי שיתקע תרועה דקות ארוכות, האם לא יצא ידי חובה משום שתרועה צריכה להיות רק בשיעור שתי תקיעות ולא יותר? הרי מה נפשך, כמו שלתקיעה אין שיעור למעלה, גם לתרועה אין שיעור למעלה?

שאלה מהקהל: אולי הם מתכוונים לומר כי מי שמאריך בתקיעות שיאריך גם בתרועה?

תשובת מרן שליט"א: יכול להיות, אבל קשה לקבל זאת.

בני הרה"ג משה שליט"א, בעל השאלה, רוצה לתרץ ולומר כי מי שיתקע תקיעה ארוכה צריך

לפי דבריו מתורצת השאלה ששאלנו מקודם, מדוע חז"ל וגם הרמב"ם לא פירטו לנו מה הוא שיעור התקיעה, משום שזה הוא דבר טבעי. סמכו על המבין, ולא ראו צורך לפרט זאת, כי אין בכך חידושים מיוחדים.

שאלה מהקהל: לכאן טפי מסתברא שכוונתו בהיפך, דהיינו בעצירת הנשימה, כי כשתוקעים מוציאים אוויר ולא שואפים?

תשובת מרן שליט"א: אולי זו טענה נכונה, אבל מה לעשות שאין הדבר מתיישב, כמו שהקדמנו.

אינני יודע עד כמה דעותיו של מה"ר דוד בן ישע מקובלות להלכה, ומה המעמד והחשיבות שלו. בדרך כלל לא ראיתי שהחכמים הבאים אחריו מזכירים אותו, כמו שהם מזכירים ומסתמכים למשל על מה"ר זכריה הרופא ושכמותו, שחיברו גם הם פירושים על הרמב"ם ועוד. ובכל אופן, רואים שהוא תלמיד חכם וגוברא רבה.

אבל יש להעיר, כי עכ"פ מספרי התכאליל נראה שהם לא הלכו במהלך שלו. החכמים סופרי התכאליל רגילים להעתיק את לשון הרמב"ם, בדרך כלל תמצית ממנו. אך כאן הם הוסיפו עוד משהו. הם הרגישו שבשיעורי התקיעות חסר איזה פרט, וראו צורך להוסיף פרט ומקור מסויים, וכדלקמן. מסתמא ההוספה היתה עפ"י הבנתם בדעת הרמב"ם, או אולי שהמסורת הזאת היתה להם עוד מלפניו, אף מבלי קשר אליו. גם הרמב"ם בעצמו יתכן שהמקור שלו הוא מאת הגאונים. אבל במציאות עכ"פ אין למלים הללו שהם הוסיפו מקור בספרי הרמב"ם.

הם היו רגילים לכתוב בלשון ערבי, אך אנחנו נביא ונקרא לפי תרגום המלים ללשון הקודש. התקיעה, אין לה שיעור. אלא אם רצה מאריך, ואם רצה מקצר. והתרועה, שיעורה כמו שתי תקיעות בכל מצב. שתי המלים האחרונות הם הוספה שלהם. השברים כמו התרועה. ע"כ הלשון כפי שהיא בכל התכאליל הראשונות כת"י.

ואע"פ שהשפת אמת (ר"ה דף ל"ג ע"ב ד"ה במשנה שיעור תקיעה) כתב אליבא דהראשונים דס"ל דשיעור תקיעה בתרועה, "ונראה דהלכה היא שצריך להיות התקיעה כמו התרועה, וכשמאריך בתרועה צריך להאריך נמי בתקיעה וכו', דשיעור התקיעה תלוי בתרועה, דכפי אריכות התרועה כך צריך להיות התקיעה" יעו"ש.

אך ידוע דהסכמת הפוסקים אינה כן ולא חששו לזה, ולא הזהירו אלא על השבר שלא יעשו כשיעור תקיעה וכדו', עיין בש"ע סי' תק"צ סעיף ג' וסעיף ו' ודו"ק. וע"ע מועדים וזמנים ח"א סי' ה' אות ד'.

ועוד יתכן לומר, דאף השפ"א לא מיירי רק שהתקיעה צריכה להיות כפי התרועה, וכפי המבואר בלשונו הנ"ל. אך התרועה אפשר דאיננה הולכת בתר התקיעה, דהתרועה היא עיקר ואינה נגדרת בתר התקיעה (שלפניה או שלאחריה). ולפיכך דווקא כשמאריך בתרועה צריך להאריך גם בתקיעה (לשיטתו), אבל כשמאריך בתקיעה אין צריך להאריך גם בתרועה. וממילא אליבא דהרמב"ם (דשיעור תקיעה כחצי תרועה), אפשר להאריך את התקיעה כמו התרועה, גם לשיטת השפ"א, ויש לעיין בזה.

(עוד צריך לברר, אם מה שהכריח את השפ"א לומר את חידושו הנזכר, שייך גם אליבא דהרמב"ם שפירש את הסוגיא בר"ה שם באופן אחר, ואינני מופנה כעת).

וראיתי מי שכתב (סביב לשולחן על סי' ק"י סעיף ג', דף קכ"ב, קכ"ג), דהנוהגים כשיטת הרמב"ם דשיעור תקיעה כחצי תרועה, אין להם להאריך את התקיעה כשיעור התרועה, משום דאז לא יצאו יד"ח אליבא דהרמב"ם, וכתב שם דפשט דברי הרמב"ם מורה שהתרועה צריכה להיות כפולה מאורך התקיעה שתקע בפועל, עד כאן.

אולם מאחר שלשון הרמב"ם הוא "שיעור תרועה כשתי תקיעות", שפיר יש לפרש דכוונתו לומר דשיעור תרועה כשיעור שתי

להאריך גם בתרועה בשיעור מקביל אליה. כמו שאמרת, הדבר יכול להיות, אך בפשטות נראה מספרי הפוסקים שאין סיבה או מקור להחמיר בזה. כבר בני הרה"ג ישראל שליט"א דיבר על הנושא לפני כמה שבועות, כאן בדרשה בבית-מדרשו 'פעולת צדיק' בליל שבת, אולי הוא גם כתב על כך, והוכיח מפוסקים רבים שאין לאסור בזה. והגם שישנן שיטות הסוברות שהתרועה צריכה להיות מקבילה לאורך התקיעה, שיטתם לא נפסקה להלכה. גם מסברא לא נראה שישנו ענין שהתרועה צריכה להיות מקבילה, פי שנים משיעור התקיעה בפועל. וגם בפועל אין המנהג כן. גם כשהתקוע מאריך בתקיעתו, התרועה איננו עושה פי שניים, אלא מעט יותר.

*

אחרי השיעור, ביקשתי ממנו להעלות את הדברים על הכתב, וזה מה ששלח אלי.

לק"י, י"ג תשרי ה'תשפ"ב ב'של"ג.

נתבקשתי ע"י אאמו"ר ועט"ר שליט"א, לכתוב אודות העניין דלהלן.

הנה בשע"ה סי' ק"י סעיף י"א ובעיני יצחק שם (ריש אות ל') ביאר אאמו"ר שליט"א מחד גיסא דנקיטין עיקר כדעת רבינו הרמב"ם (הלכות שופר פ"ג ה"ד) דשיעור תקיעה כחצי תרועה (שיעור תרועה תשעה טרומיטין, ושיעור תקיעה ארבעה טרומיטין ומחצה). ומאידך גיסא מבואר שם בסוף הסעיף, דמי שרוצה להחמיר כדעת שאר פוסקים (דשיעור תקיעה בתרועה), יעשה כל תקיעה מהתקיעות של תשר"ת יותר מ"ח טרומיטין וכו' יעו"ש.

ולפ"ר יש להעיר, דאם מחמירים להאריך את התקיעה כשיעור התרועה, מפסידים את שיטת הרמב"ם דס"ל שהתרועה כפולה מהתקיעה.

ברם זה אינו, דהשיעור נקבע כפי מה שנצרך לפי הדין, ולא לפי מה שעשה בפועל. וכמו שידוע אליבא דמרן הש"ע דס"ל דשיעור תקיעה בתרועה, דזהו כפי שיעור תרועה המצטרך לפי הדין. הכא נמי אליבא דהרמב"ם דס"ל דשיעור תקיעה כחצי תרועה, הוא לפי שיעור הנצרך.

שערי יצחק – השיעור השבועי

טרומיטין או כ' טרומיטין, אסור לו. למה לא? מדוע אסור להאריך בתרועה? צד כזה בודאי אינו מובן.

לכן נראה שהם רוצים לומר כי העיקר הוא שאין לפחות מן השיעור הקצר, לאפוקי מהתקיעה שאפשר לקצר. דהיינו, את התקיעה אפשר לקצר. ואעפ"י שכבר אמרנו מקודם כי מוכרח שישנו שיעור מסויים לתקיעה, שפחות ממנו אסור לעשות, אחרת הוא יראה כשבר, ונגדיר אותו ארבע וחצי טרומיטין. אסור לתקוע פחות משיעור זה. אמנם בתרועה צריך לראות שהשיעור יישמר, בכל מצב. כלומר, לא לפחות משיעור ט' טרומיטין, אך אין סברא לומר שאסור להאריך בתרועה. אין לנו ברירה אלא להידחק מעט בלשון ובכל הענין. לא שאסור להאריך בתרועה, אלא שהדבר אינו מצוי, כי זה קשה.

שאלה מהקהל: מדוע אין סברא לאסור להאריך בתרועה?

תשובת מרן שליט"א: וכי אסור להאריך בתרועה? תחילה צריך לדעת כי אין שום מקור להחמיר בזה. זאת ועוד, הרי המנהג שתוקעים תרועה גדולה לאחר תפילת מוסף (על פי הגאונים), וכי זה לחנם? לא מסתבר. האם יש לך איזו סברא להחמיר בדבר? מדוע לחלק ולומר שמותר להאריך בתקיעה ואסור להאריך בתרועה? איזה חסרון יש בהארכת התרועה, ומנין להם? הדברים אינם מתקבלים על הדעת, ועל הלב.

נחזור שוב על לשון התכאליל, התקיעה אין לה שיעור, אלא אם רצה מאריך, ואם רצה מקצר. והתרועה, שיעורה כמו שתי תקיעות בכל מצב. המקור בערבית לשתי המלים האחרונות הוא, "עלא כל חאל". דהיינו, בכל אופן, או על כל פנים.

הם קיצרו, ועדיין הדברים צריכים הסבר.

בתכלאל פעמון זהב שהדפיס ידידנו הרה"ג יהודה בן משה נר"ו עתה מחדש, הביא את הלשון הזו בשם כמהר"ר יצחק ונה (מהרי"ו) בדף רל"ד. גם הוא העתיק זאת מן התכאליל

תקיעות הנצרך כפום דינא, ולא כפי מה שתקע בפועל.

כמו כן ברור דאע"פ שהמנהג הוא להאריך בתרועה יותר מבתקיעה (כמ"ש בעיני יצחק), מ"מ לא הקפידו לעשות את התרועה פי שנים מאורך התקיעה בפועל.

ומ"מ שמעתי מאמו"ר שליט"א, דהמחמירים להאריך את התקיעה כשיעור התרועה, עכ"פ יאריכו את התרועה מעט יותר מאורך התקיעה בפועל, כדי להראות ולהודיע שבעיקר הדין אנו הולכים בשיטת הרמב"ם דשיעור תרועה כשתי תקיעות.

כתבתי הנ"ל בנחיצה רבה ומקופיא מפני דוחק השעה, אנא זעירא

ישראל בן כבוד אמו"ר ועט"ר רבינו יצחק רצאבי שליט"א.

יישר כוחו, וירבו כמותו בישראל.

*

שאלה מהקהל: לכאורה אי אפשר לומר שלעולם אורך התרועה צריך להיות כאורך שתי התקיעות שעושה, שהרי בהדיא כתב הרמב"ם בפרק ג' משופר הלכה ד' וז"ל, שיעור תרועה כשתי תקיעות, שיעור שלושה שברים כתרועה. הרי שתקע והריע ותקע תקיעה ארוכה ומשך בה כשנים בראשונה, אין אומרין תיחשב כשתי תקיעות ויריע אחריה ויחזור ויתקע. אלא אפילו משך בה כל היום, אינה אלא תקיעה אחת, וחזור ותוקע ומריע ותוקע שלושה פעמים עכ"ל. הרי שאעפ"י שהתקיעה ארוכה הרבה יותר מן התרועה, עלו לו. ואולי היינו דוקא בדיעבד, אבל לכתחילה תהיה התרועה כשתי התקיעות דוקא.

תשובת מרן שליט"א: עכ"פ שאני התם, כיון שהראשונה קצרה. והפחות האחרונות, נידונות בפני עצמן.

אם נרצה לתפוס את המלים דלעיל כמות שהן, וכפי פישוטן ששיעור התרועה הוא כמו שתי תקיעות, בכל מצב. אזי פירושן הוא כי זה שתקע תקיעה בשיעור ארבע וחצי טרומיטין כדינו, אסור לו להוסיף על התרועה יותר מתשעה טרומיטין. אם רוצה לעשות ט"ז

וזה לשונו שם, אכתוב מה ששמעתי בימים אלו, שאומרים שמרן הגרי"ז אמר שמכת מרדות אינו חיוב של הגברא, אלא דין על הבי"ד שיכו אותו. יש מזה בחי' הגר"ח על הש"ס כמדומה עמ' רנ"א. עד כאן.

בפעם הראשונה שראיתי זאת, חשבתי כי הוא מתאים לבתי מדרשם, כי הוא יאה ונחמד. על עבירות מסוימות כתוב שהעובר חייב מיתה, כרת או מלקות. וישנן עבירות מדרבנן שענשם הוא מכת מרדות. אך בסגנון הלשון לא כתוב "חייב מכת מרדות".

סברתי כי מן הסתם הם דייקו זאת מן הרמב"ם, כי הם תמיד דקדקו את לשון הזהב של רמב"ם. ואכן פתחתי וגיליתי שכן הוא כמעט לאורך כל הדרך. למשל, בתחילת הלכות שבת, הרמב"ם מפרט את החיובים שהם בעשה או בלא תעשה. וזה לשונו, שביתה בשביעי ממלאכה מצות עשה, שנאמר זביום השביעי תשבות, וכל העושה בו מלאכה ביטל מצות עשה ועבר על לא תעשה, שנאמר לא תעשה כל מלאכה. ומה הוא חייב על עשיית מלאכה. אם עשה ברצונו בזדון, חייב כרת. ואם היו שם עדים והתראה נסקל, ואם עשה בשגגה חייב קרבן חטאת קבועה. ברור כי החוטא הוא החייב. כל מקום שְנֵאמַר [אולי אפשר לגרוס שְנֵאמַר] בהלכות שבת שהעושה דבר זה חייב, הרי זה חייב כרת, ואם היו שם עדים והתראה חייב סקילה, ואם היה שוגג חייב חטאת. וכל מקום שנאמר שהעושה דבר זה פטור, הרי זה פטור מן הכרת ומן הסקילה ומן הקרבן, אבל אסור לעשות אותו דבר בשבת, ואיסורו מדברי סופרים, הרחקה מן המלאכה. והעושה אותו בזדון, מכין אותו מכת מרדות. אפילו שלפי סגנון הלשון מקודם הוא היה צריך להמשיך לכתוב 'חייב מכת מרדות', כתב לשון מכין. מכאן למדו בבריסק שהוא אינו חייב, אלא הבי"ד צריכים להכותו. דיוק נאה.

גם בהלכות חמץ ומצה [פרק א'] הרמב"ם חוזר על הלשון הזו, כל האוכל כזית חמץ בפסח מתחילת ליל חמשה עשר, עד סוף יום אחד ועשרים בניסן במזיד, חייב כרת, שנאמר כי

שיסדו חכמי תימן שלפניו. ורואים שם, כי חכם אחד הוסיף עוד כמה מלים בזה"ל, ודע שהתקיעה אין לה שיעור, אלא אם רוצה מאריך ואם רוצה מקצר. "הכל לפי חוזק האישי". עד כאן.

דהיינו אם התוקע חזק הוא יכול להאריך, ואם הוא חלש יכול לקצר. ואמנם נראה כי אף שהדבר נכון, החוזק נצרך בעיקר לתרועה ולא לתקיעה. אפילו הילדים יכולים להאריך בתקיעה, והשיעור לא ישתנה בין חזק לבין חלש. לעשות קול פשוט אפשר בקלות, ולא צריך להתאמץ.

השם ב"ה יאיר עינינו.

שאלה מהקהל: לפי המדרש "אלוגיו אלמגני", שיעור התרועה כדי נשימה, אליבא דהרמב"ם? תשובת מרן שליט"א: נכון. לדבריו, התרועה הוא כדי נשימה, וכמו שהסברנו שהדבר הוכרע אצלו מסברא שאין צורך להתאמץ, וממילא אני יודע כמה היא תרועה, ולפי זה הנני מביין גם כמה היא התקיעה. הרמב"ם סמך על המבין ששיעור התרועה הוא כשיעור נשימה רגילה, וכיון שאומרים כי התקיעה כחצי תרועה מובן שהיא בשיעור חצי נשימה. ועפ"י איך שהוא שיער, הרווחנו כי שיעור הטרומיטין והשניות הוא כפי שכתבנו בס"ד בש"ע המקוצר, וזו ראייה נוספת לשיטתנו. ברוך הוא וברוך שמו.

חידוש מהגרי"ז מבריסק זצ"ל לגבי מכת מרדות, כי החיוב אינו על האדם אלא על בית דין, תשובתו לשאלה א"כ כיצד אומרים בוידוי ליום הכיפורים, זעל חטאים שאנו חייבים עליהם מכת מרדות, על פי נוסח התימנים, ונפקא מינה מדבריו.

ישנו חידוש נוסף שנוגע ליום הכיפורים שיבוא עלינו לטובה.

הרב מבריסק, הוא רבי יצחק זאב סולובייצ'יק, ויש בישיבות שקוראים אותו בשם רבי וולוולה, בנו של הגר"ח הלוי, מביא חידוש מיוחד על ענין מכת מרדות, כי חובתו אינה על האדם עצמו אלא על הבית דין. כך מובא בשמו בספר שלמי שרה [פנינים ואגרות משמר הלוי, סי' ס"ג, דף רס"א] מאת הרה"ג משה מרדכי שולזינגר זצ"ל.

שמחה גדולה. ברוך שכיוונתי לאמת. כמה ימים הוא היה שמח ומאושר מכך שהשערות התאמתה. נע"י בהרחבה לקמן בדרשת ליל הושענא רבה].

בכל אופן, מה שהבאנו לעיל, זהו חידוש נפלא. אנחנו אומרים בוידוי, זעל חטאים שאנו חייבים עליהם כרת' וכו', ולא מוזכר מכת מרדות. ואף שבשאר העדות גורסים זאת. בסידורי האשכנזים הדבר כתוב, ואצל הספרדים בתוך סוגריים.

הגרמ"מ שולזינגר בעצמו אחרי כן [דף רס"ג] כתב שהדבר קשה להתקבל על הדעת. וכי החיוב על הבי"ד והוא לא חייב מאומה? וזה לשונו שם, ובפשוטו, זה קשה שיהא חיוב על הבי"ד להכות בלי שיהיה חיוב על האדם לקבל מלקות. ואף שבי"ד מכין שלא מן הדין, היינו שבכח ב"ד להטיל חיוב על האדם, וצע"ג. האם שמע זה מאיש מהימן?

אך למעשה בקובץ ישורון [י"ג דף קנ"ו] מובא כי הגרי"ז [נייר דף כג.] כתב בעצמו כך, ונראה עוד בזה, דמכת מרדות, חלוק ביסוד דינו ממכות של תורה, דמכת מרדות אינו חיוב על הגברא – הם קוראים הגימ"ל בפתח, אבל אנחנו אומרים "גוברא", בשורק. ועכ"פ עניינו חיוב על האדם – שהוא נתחייב על עבירתו מלקות מדרבנן, כמו חיוב מלקות דאורייתא שהוא חיוב עונש על הגברא, אלא שהוא דין על הבי"ד שיש להם רשות להכותו ולרדותו על שעבר איסור דרבנן. וכעין שב"ד מכין ועונשין למיגדר מילתא בתורת כפיה, אבל הגברא כעצמו, אינו נקרא שהוא מחוייב במכת מרדות.

והכי משמע מלשונות הרמב"ם בכמה מקומות שכי' בענין מכת מרדות, "בי"ד מכין אותו מכות מרדות", או "יש לבי"ד להכותו מכת מרדות", וכן בפיהמ"ש כאן כתב "אמנם מכות מרדות, בזה המקום וזולתו, עניינם תלוי לבי"ד, יעשו כפי השתדלותם". ולא נזכר בדבריו בשום מקום בענין זה הלשון "חייב מכת מרדות", ומבואר בכ"ז דחיובם רמי על הבי"ד ולא על הגברא.

כל אוכל חמץ ונכרתה'. בשוגג, חייב קרבן חטאת קבועה. אחד האוכל, ואחד הממחה ושותה.

ובסוף הלכה ג' כתב כך, אבל אם היה לו חמץ קודם הפסח, ובא הפסח ולא פיערו, אלא הניחו ברשותו, אף על פי שעבר על שני לאוין, אינו לוקה מן התורה מפני שלא עשה בו מעשה, ומכין אותו מכת מרדות. וכהנה וכהנה. הרמב"ם אינו אומר שחייב מכת מרדות, אלא מלקין אותו מכת מרדות.

והאמת כי כאשר דימיתי, כן מצאתי וראיתי אחר כך, שכך הם דייקו אמנם את לשון הרמב"ם, אבל ממקומות אחרים. אולי נראה זאת בהמשך. ווע"ע בתוספתא סנהדרין פ"ג הלכה י"ז.

שאלו את הגרי"ז, לדברך שחיוב מכת מרדות אינו על הגברא, מדוע אומרים בוידוי יוהכ"פ זעל חטאים שאנו חייבים עליהם מכת מרדות? מובן כי אנחנו החייבים במכת מרדות, ולא הבי"ד?

תאמרו אתם, מה הייתם עונים על השאלה הזו? תשמעו את מה שכתוב בספר משמר הלוי אחרי כן כך, אומרים ששאלו מהגרי"ז מהא דאמרינן זעל חטאים שאנו חייבים עליהם מכת מרדות?

והשיב על אתר – היתה לו תשובה מוכנה, כי הוא כבר הכיר את השאלה מן העבר – שבסוף ספר אהבה ברמב"ם, בסדר התפילות בנוסח הוידוי, אין קטע זה, יעויישה.

וכן אין בכל המחזורים של התימנים. עד כאן שמעתי.

זכינו לזה מאת ידידנו הרה"ג אסף לוי שליט"א, אשר שלח לי זאת, והוסיף לכתוב בצד הערה, על תיבת המחזורים, הכוונה תכאליל.

הגרי"ז שיער מדעתו כי נפלה טעות בספרי הרמב"ם בהלכות סנהדרין, במלים אין מחיצה פחות מעשרה, ואמר כי מסתבר לומר אין מחנה פחות מעשרה. ושמח ביותר לשמוע שבכתה"י של תימנים כתוב כך, מחנה. בכל כתה"י האחרים, כתוב כמו בדפוס. אבל כאשר שמע שבכתה"י של תימנים כתוב כהוגן, שמח

למעשה, החידוש דלעיל אינו מתחיל מהגרי"ז, אלא מאביו, הגר"ח (חידושי הגר"ח על מסכת מנחות, דף מ"א). חלוק ביסודו מכת מרדות, מחויב מלקות של תורה. דחויב מלקות של תורה, הוא חלול חייב על הגברא. שאם הוא עובר על עבירה, הוא נעשה מחויב במלקות כמו בחייבי מיתות. משא"כ מכת מרדות, אין הגברא נעשה מחויב במכת מרדות, אלא הוא דין על בי"ד להכותו ולרדותו שלא ימשיך לעשות כן.

בספר שירת המועדים [ימים נוראים, סי' כ"ד, דף קס"ד] ישנה אריכות על כך, ואנחנו לא ניכנס לפרט את הכל כעת, כיון שהדברים מודפסים. שם הביא נפקא מינה אחרת, לענין מכת מרדות. הרי ישנם שיטות שונות כמה מכים מרדות. יש אומרים להכות י"ג מכות, ויש אומרים להכותו הרבה יותר מ"ג מלקיות, ואפילו יותר מארבעים. גם דעת הרמב"ם [פ"ז מהלכות חמץ ומצה ה"י"ב] כן שכתב בזה"ל, מי שאכל מצה בער"פ מכין אותו עד שתצא נפשו. ואמנם ישנם רבים מהמפרשים המפלפלים בזה, ויש גם חילוקי גירסאות ברמב"ם שם, אבל עכ"פ בספר הערוך כתוב במפורש כך, מכין אותו בלא מספר ובלא אומד. ולמה קורין אותו מכת מרדות, מפני שמרד בדברי תורה סופרים. לפי שיטתם מכין אותו אפילו יותר מארבעים מלקות.

שאלה מהקהל: מה שכתב הרמב"ם בהלכות חמץ ומצה מכין אותו עד שתצא נפשו, מיירי דוקא כשעדיין הוא אוכל מצה, כמו שביארו רבינו מנוח ומהר"ח כ בשם טוב שם יעו"ש. ואם כן ללמוד משם שזהו שיעור מכת מרדות לדעת הרמב"ם. ומוכרח לומר כך, שהרי בשאר מקומות שהזכיר מכת מרדות, לא כתב עד שתצא נפשו.

תשובת מרן שליט"א: נכון. כך עכ"פ כתבו הרבה מפרשים. אבל אין הדבר מוסכם, ויש בזה שקלא וטריא טובא. ואעיקרא ברוב הנוסחאות ברמב"ם שם, ל"ג כלל את המלים עד שתצא נפשו. אאמו"ר זצ"ל הסביר שהכוונה

לכאורה הנפקא מינה הפשוטה ביותר מכך, במי שעבר על איסור דרבנן, אשר אם ראוהו עדים, בי"ד צריכים להכותו מכת מרדות. אבל הוא עבר בינו לבין עצמו, ועתה הוא רוצה לחזור בתשובה. האם יש ענין שילך לבי"ד כדי שיכוחו מכת מרדות? לפי האמור אין טעם בזה. אם היתה עליו חובה לקבל מכת מרדות, היה ענין שילך לבי"ד כדי לקבל את ענשו, אך היות והוא בעצמו אינו חייב, דהיינו, אין חייב עצמי ללכת לקבל מכת מרדות, אלא הבי"ד מעצמם מכים אותו מכת מרדות, קל וחומר כשהם רואים שישנו צורך להזהיר את הציבור, למען ישמעו וייראו' או שיקולים כאלו ואחרים.

לעומת זאת, מי שעבר איסור תורה, ויודע בעצמו שהוא חייב מלקות ארבעים, אבל אין עדים לכך שעבר עבירה. לכאורה הוא צריך לבוא לבית דין ולומר להם כי כיון שהוא רוצה לחזור בתשובה, שיכו אותו מלקות ארבעים. אם הוא יתחמק ולא ילך לבי"ד, ח"ו מהשמים ילקוהו לא רק במלקות ארבעים, אלא במלקות ארבע מאות... כדאי לו ללכת לבי"ד שילקו אותו. אם הוא יסתיר הוא עלול לסבול יסורים אחרים, קשים ומרים, פי כמה, כידוע שעונש בשמים גרוע טפי.

מי שעבר עבירה שענשה מכת מרדות, והוא חזר בתשובה ואין חשש שימשיך בחטאו, אין שום צורך שיבוא לבי"ד. זו הנפק"מ הפשוטה ביותר, לפי קוצר דעתי וידיעתי.

שאלה מהקהל: מה שהרב אמר דנפקא מינה שאם יודע שחייב מלקות הולך לבית דין. הלא אין אדם לוקה בהודאת עצמו, כמפורש ברמב"ם סוף פרק י"ח מסנהדרין.

תשובת מרן שליט"א: יפה אמרת, ועדקיי"ל בגמ' בכמה מקומות שאין אדם משים עצמו רשע, כגון ביבמות דף כ"ה ע"ב. ואולי לכן הגרי"ז לא כתב נפק"מ זו. בכל אופן מסתברא, ועכ"פ יתכן, שכאשר ניכר בו הוא אומר זאת בשביל כפרת חטאו ותשובתו שאני, וכבר דנו בכגון דא מהר"י בי רב ומהר"ב"ח בזמנם כשנתעורר נדון הסמיכה, ובספרים נוספים.

שערי יצחק – השיעור השבועי

שכתב בזה"ל, יש לבית דין להלקות מי שאינו מחוייב מלקות, ולהרוג מי שאינו מחוייב מיתה. ולא לעבור על דברי תורה, אלא לעשות סייג לתורה. זאת אומרת, אפילו שאותו אדם אינו חייב מיתה או מלקות, הם יכולים להעניש אותו כראות עיניהם, כדי לעשות סייג לתורה. וכיון שרואים בית דין שפרצו העם בדבר, יש להן לגדור ולחזק הדבר כפי מה שיראה להם. הכל הוראת שעה, לא שיקבע הלכה לדורות.

מעשה והלקו אדם שבעל אשתו תחת אילן, ומעשה באחד שרכב על סוס בשבת בימי יוונים והביאוהו לבית דין וסקלוהו, ומעשה ותלה שמעון בן שטח שמונים נשים – מכשפות – ביום אחד באשקלון, ולא היו שם כל דרכי הדרישה וחקירה וההתראה, ולא בעדות ברורה. אלא הוראת שעה, כפי מה שראה.

בספר המפתח על הרמב"ם פרנקל שם, הביאו שהאחרונים דנו האם הלכה זו היא בגדר רשות, או בגדר חובה. והסיבה לדון בזה הוא משום שהרמב"ם פותח ואומר, בלשון 'יש' לבי"ד. אבל האמת ניתנה להיאמר שאין שום ראיה מהמלה יש.

הרמב"ם בפרק זה נקט במקומות רבים את המלה יש. וכבר מיד בתחילת הפרק שם כתוב כך, יש לדיין לדון בדיני ממונות על פי הדברים שדעתו נוטה להן שהן אמת, והדבר חזק בלבו שהוא כן, אף על פי שאין שם ראיה ברורה. דהיינו, הדיין יכול לדון עפ"י אומדנא, כמו שהוא מביא דוגמאות נוספות לאחר מכן. אולם כל זה הוא רק בדיני ממונות אך בדיני נפשות לא דנים עפ"י אומדנא. לבד ממה שהוא כתב בהמשך כי אם בזמן מן הזמנים ישנה פירצה הם יכולים גם עפ"י אומדנא.

עוד שם בהלכה ה', וכן 'יש' לבית דין בכל מקום ובכל זמן להלקות אדם ששמועתו רעה, והעם מרננים עליו שהוא עובר על העריות. ובהלכה ו', וכן 'יש' לדיין תמיד להפקיר ממון שיש לו בעלים, ומאבד ונותן כפי מה שיראה.

צריכים לדעת כלל בלשונותיו של רמב"ם בהרבה מקומות, כשהוא כתב 'יש', כוונתו היא

ממנו דם, פי הדם הוא בַּנְפֶּשׁ ויקרא י"ז, י"א] ואכמ"ל.

הר"ן [עמ"ס כתובות דף מ"ה ע"ב] אומר כי לפי שיטתם מכת מרדות, חמורה מלאוין של תורה. בבחינת יש חומר בדברי סופרים יותר משל תורה. הר"ן בעצמו סובר כי העיקר כשיטת רבינו מאיר הלוי (הרמ"ה) האומר כי מכת מרדות, באה להקל על מלקות של תורה. לדבריו הבי"ד יכולים להחליט כמה להכות, שלושים, עשרים, או כמה שנראה להם, לפי הענין, ולפי המצב והצורך.

הגרי"ז מסביר לשיטתו את ההבדל בין מכת מרדות למלקות דאורייתא. אם המלקות ניתנים כעונש על העבירה, שיעור המכות במכת מרדות צריך להיות לקולא, אך אם מכת מרדות חיובה על הבי"ד, הם צריכים לשער עד שיפסיק את מעשיו.

כך כתב הגרי"ז בנוזר דף כ"ג [מועתק מקובץ ישורון שם] לפי"ז ניחא גם קושית הר"ן על הערוך דס"ל דאף לשעבר מכין אותו עד שתצא נפשו, דא"כ חמור דברי סופרים מד"ת, דלמה שנתבאר הרי אין ההכאה עד שתצא נפשו מדין עונש. דהיינו, מכת מרדות אינה עונש, רק מלקות הם מדין עונש. אלא רשות על בי"ד להכותו בתורת כפיה למיגדר מילתא. ולכן שפיר יכולים לכפותו כדי לקבל דברי חכמים, גם עד שתצא נפשו.

ובעצם גם הגר"א וסרמן בקובץ הערות ויבמות אות ז' כתב כן בזה"ל, במלקות דאורייתא החיוב הוא על העבר. ואם רצו בי"ד של מטה למחול לו, אינן רשאים. כמבואר ר"פ אלו הן הלוקין וכו'. אבל איסור שמנו של גיד, אין עליו חיוב מכת מכות מרדות, אלא שמכין אותו למגדר מילתא שלא יחזור ויאכל, ולמען ישמעו וייראו. ואם לפי ראות עיני בי"ד, אין צורך ותועלת להכותו, יוכלו לפטרו.

בספר תורת ראשי הישיבות [עמ"ס סנהדרין דף י" ע"א, דף קע"ז] מובא אריכות בסוגיא זו.

הבחור יהודה חרזי יצ"ו, הזכיר לי את דברי הרמב"ם בהלכות סנהדרין [פרק כ"ד הלכה ד']

שישנה רשות. אך אין שום חובה, וגם לא צריך. יש' בלשונו היא בדרגא פחותה מהם.

ואף שאין שום ספק בדבר, משוםדמה כלל זה נעלם מהרבה מפרשים במחילת כבוד תורתם. הם לא ידעו את הכלל הזה, הנובע מסגנון הכתיבה של רמב"ם. ולפי ענ"ד אין בזה יוצא מן הכלל. אנחנו לא ניכנס לזאת, ויתכן שכבר דיברנו על כך בעבר.

הערה מהקהל: הרב דיבר בעבר עמ"ש הרמב"ם, יש שם ימים.

תשובת מרן שליט"א: זו נקודה אחרת. אל מה הרמב"ם מתכוון במלה 'שם'. גם את המלה 'שם' רבים לא הבינו. וישנם שחשבו אפילו כי צריך לומר שם בצירי. לא ידעו אפילו לקרוא את המלה כראוי.

הסברנו בס"ד כי גם המלה 'שם' וגם המלה 'יש' הם מסגנונו המיוחד של רמב"ם, מכיון שהוא היה רגיל בלשון ערבי.

המשנה ברורה למשל, שהיה רגיל לדבר בידיש, כאשר הוא כותב בלשון הקודש, הרי זה אצלו מקביל ללשון היידיש. הוא מתרגם ומעתיק את המלים, עפ"י שפת הדיבור שלו הרגילה, ולכן לפעמים מי שאינו יודע את שורש השפה וסגנונו הרגיל לא מבין את כוונתו.

כך גם אצל הרמב"ם שהיה רגיל בלשון ערבית. בלשונם כאשר רוצים לומר שישנה רשות, אומרים "ולה". למשל תוכלו לראות בלשון התכלאל בסוכות לגבי תוספת הדס, שכתבו כך, 'ולה' אן יזיד מן אלהדס. אם נתרגם במלים, 'ולה' יהיה ולו. לכן הרמב"ם כתב יש, כלומר יש לו. הוסיף על המלה ולו, את המלה ויש. כיון שהמלים האלו היו שגורות לרמב"ם, הוא כתב כך בעשרות מקומות. תמיד הוא כתב יש, יש, וכוונתו היא שישנה רשות.

גם בענין תוספת ההדסים הרמב"ם רצה ללמדנו שאין בהוספתם משום חשש של בל תוסיף. דהיינו, מי שמוסיף הדסים להידור מצוה לא עובר על בל תוסיף. וזאת מפני שהוא סבר שמותר להוסיף, בגדר רשות. אך מנהגינו הוא כשיטת הגאונים שאינה רשות בלבד, אלא

יותר מזה, הידור מצוה. אחרים הבינו כי הרמב"ם כתב 'יש' להודיענו שצריך להוסיף. מי שלא יודע יסביר כך, ההיפך מכוונת הרמב"ם האמתית, וזו טעות.

כמובן שכוונתנו היא רק ללשוניות הרמב"ם, אם הוא כתב 'יש' היינו שישנה רשות, אבל בלשוניות שאר הפוסקים שכותבים 'יש', הכוונה היא שכן צריך לעשות. בבארות יצחק [הלכות סוכה ולולב דף רכ"ב] הזכרנו זאת בס"ד, ואמנם ציינו שם שבמקום אחר נאריך, אך עוד לא נדפס. כך כתבנו שם, העתקתיו בלשון ויש לו להוסיף, דומה ללשון הערבי, וכסגנון לשון הרמב"ם בכמה מקומות, כגון בפ"ג מהל' תפילה הל"ז, ויש לו להתפלל תפילת ערבית של לילי שבת בע"ש קודם שתשקע החמה, ופירש הכס"מ כלומר כבר אפשר לו לעשות כן. והכי נמי בנדון דידן, שיש לו רשות לעשות כן, והיינו שאין לו לחוש בזה משום בל תוסיף.

יש שם הרחבה, ומי שיבדוק זאת לאורך כל הדרך יבין שזו האמת.

שאלה מהקהל: לפי הדברים הללו, שיטת בריסק היא מוכרחת?

תשובת מרן שליט"א: יפה מאד. לכאורה נכון. הבי"ד יכולים להחליט ואין עליהם שום חובה לעשות זאת. באופן שנראה להם להכות מכת מרדות, הרמב"ם משמיענו שהם "יכולים" ולא חייבים. הדבר מסור לשיקול דעת הדיינים.

קושיא על שיטת בריסק דלעיל מן הגמרא במס' שבת לגבי המגביה עציץ נקוב בשבת או המנמיכו, וכן מהגמרא לגבי המבשל בחמי טבריה בשבת.

אבל, בני הרב דוד יצ"ו הקשה על כך קושיא – הערה מעניינת, וממש נפלאה. לכאורה יש לשיטת בריסק סתירה מדברי הגמרא בשבת [דף פ"א ע"ב] בזה"ל, האיי פרפיסא, שרי לטלטולי. ופירש רש"י, עציץ נקוב שזרעו בו. הרמב"ם [שבת ח' ד'] מסביר שהיא גבשושית עפר.

ומוסיפה הגמרא שם, אמר אביי, פרפיסא הואיל ואתא לידן נִימא ביה מילתא. היה מונח על גבי קרקע והניחו על גבי יתדות, מיחייב

שערי יצחק – השיעור השבועי

הראשונים, הרמב"ם יכול לחלוק, אבל לא על הגמרא. בגמרא שם מפורש שיתכן מצב של חיוב מכת מרדות.

וז"ל הגמרא שם, אמר רבינא, שמע מינה, המבשל בחמי טבריא בשבת, חייב. נידון הגמרא ידוע, האם חמי טבריא נחשבים לתולדות חמה או תולדות האור. ולפי ההנחה הפשוטה שחמי טבריא הן תולדות האש ולא תולדות האור, המבשל בהם אינו עובר על איסור תורה. ועתה רבינא אומר שהמבשל בהם חייב. שואלת הגמרא, והאמר רב חסדא, המבשל בחמי טבריא בשבת, פטור?

מאי חייב נמי דקאמר, מכת מרדות. אמנם בהו"א היה פשוט לגמרא שחייב היינו מן התורה, מכח הסתירה היא תירצה שחייב דקאמר הוא מדרבנן, וחייב מכת מרדות. ההו"א היא כשיטת בריסק, אבל במסקנא, בתירוצי הגמרא, כתוב חייב מכת מרדות. וזו קושיא גדולה.

הרב המגיד מעתיק את הגמרא הזו, וגם הר"ן בחידושי, אלא שהם הוסיפו מלה אחת, מכת מרדות מדרבנן. עכ"פ כתוב בדברי הגמרא חייב. מוכח שאפשר לומר חייב על האדם.

אולי נאמר שהגמרא תירצה כך בדוחק. אך עדיין קשה, כי בכל אופן רואים שיתכן לשון כזו של חובת מכת מרדות. אחרת, מה הגמרא מתרצת.

שאלה מהקהל: אולי הלכות שבת שאני, כי בכל מקום שכתוב חייב הוא מן התורה, ופטור היינו אבל אסור. אז ביחס ל'פטור אבל אסור' אמרו חייב שיהיה מתאים גם על מכת מרדות? לא יכלו לומר פטור אבל אסור.

תשובת מרן שליט"א: אפשר להגיד פטור. וכי אי אפשר לומר פטור? בהרבה מקומות כתוב פטור. הרמב"ם בהלכות שבת למשל כתב חייב חטאת, כרת או סקילה, אך בהגיעו למכת מרדות לא כתב לשון 'חייב', אלא מכין. אך לפי הגמרא מובן ששייך לומר לשון 'חייב מכת מרדות'.

משום תולש. היה מונח על גבי יתדות והניחו על גבי קרקע, חייב משום נוטע. עפ"י פירושו של של רש"י שמדובר בעציץ נקוב המונח על האדמה, מי שהרים בשבת את העציץ ושם אותו על יתד, כיון שהרחיקו מן האדמה ועתה הוא יונק ממנה פחות, הרי הוא חייב משום תולש. ואם הוא עשה הפוך, דהיינו שהעציץ היה מונח על גבי יתדות והקריבו אל הקרקע, חייב משום נוטע.

על כך הוסיף רש"י בזה"ל, ולי נראה דהאיי חייב לאו דווקא, אלא אסור, משום דדמי לתולש. ומוכיח רש"י, דאי חייב ממש קאמר, לצורך, היכי שרי רבנן איסור כרת וסקילה משום קינות. ראייתו היא ממה שהתירו להשתמש בגבשושית זו לצורך קינות. כיצד התירו איסור תורה משום כבוד הבריות? אלא מוכח שהאיסור הוא מדרבנן, והתירוהו חז"ל משום כבוד הבריות. לא מסתבר שיתירו איסור תורה לצורך קינות.

הדברים מפורשים יותר בתוס' שם בזה"ל, האיי מיחייב, מכת מרדות מדרבנן, כדפירש בקונטרס.

וזו קושיא על הגרי"ז. הנה מפורש לנו שהעושה כן חייב מכת מרדות מדרבנן?

אולם עם תמיהה זו היינו יכולים להסתדר, כי מן הרמב"ם נראה שאינו סובר בזה כרש"י והתוס'. הוא כתב [שם] חייב בסתם. מי שיעיין במגיד משנה שם, אף שלשונו עמוקה קצת, ניתן להבין ממנו כי לפי הרמב"ם הוא אכן חייב חטאת. וכבר דיברו בזה המפרשים. ולקושיית רש"י, כיצד התירו איסור תורה משום קינות? התשובה היא דאין הכי נמי וצריך לאסור זאת, וכל ההיתר הוא רק לפי ריש לקיש, אך לפי אב"י שאיסורו מן התורה, אין הכי נמי הוא גם חולק בכך וסובר שאסור לקנח בפרפיסא, והרמב"ם פסק כמו אב"י.

לכן מן הגמרא הזאת אין שאלה על הרמב"ם, אך הגאון רבי עקיבא איגר בגליון הש"ס מציין אל הגמרא למעלה [דף מ' ע"ב], ושם הדברים מפורשים בלשון התלמוד עצמו. על אותם

המשך השאלה מהקהל: בכל מקום שכתוב 'פטור אבל אסור', חייב מכת מרדות? תשובת מרן שליט"א: כן. בטח. הרמב"ם למשל אומר [בפ"ט מהלכות שבת] כי המבשל בחמי טבריא פטור, ובתחילת פרק א' הוא הקדים וכתב כי בכל מקום שהוא יאמר פטור, היינו מדברי סופרים, ומכין אותו מכת מרדות. שאלה מהקהל: אולי יש שם מחלוקת ומובאת איזו דעה הפוטרת?

תשובת מרן שליט"א: לא. זהו תירוץ הגמרא. זו קושיא עצומה, ונישאר בצריך עיון. אם תמצאו תירוץ, אשריכם וברוכים תהיו. ותודיעו לנו. צריכים למצוא תירוץ על השאלה. שאלה מהקהל: עכ"פ כך היה פשוט לגמרא מעיקרא, שלכן הקשו. ובתירוץ, אמרו כן בדוחק. זה רק מתוך הדוחק.

תשובת מרן שליט"א: לפי הגר"ח והגריי"ז, זה לא נחשב אפילו תירוץ בדוחק, כי זה לא נכון. אין חיוב מכת מרדות כלל ועיקר. לא שייך. יותר טוב לגמרא היה להישאר בקושיא, כלו' לפי הקושיא, דהיינו שאכן יש מחלוקת ביניהם, לפי רבינא חייב, ולפי רב חסדא פטור, וזה לא נקרא דוחק, וכי חסר מחלוקת? יש המון מחלוקות בש"ס, גם זה יהיה כאחד מהם. עכ"פ פשיטא שזה יותר טוב מלתרץ שחייב כאן הכוונה למכת מרדות.

הרב המגיד ג"כ מעתיק גמרא זו, בפשטות. אך גם אם נאמר שלרמב"ם היתה כאן גירסא אחרת, מה שלעת עתה לא מצינו, עכ"פ מלבד הקושיא דלעיל, יש סתירה מפורשת לכך מפירוש המשנה להרמב"ם במסכת שבת בכמה מקומות שכתב לשון חייב על מכת מרדות.

אפשר לראות זאת למשל בהוצאת מכון המאור שם בדף ג' ח', ק"כ. אמנם על הגר"ח והגריי"ז לפוס רהטא לא קשה משם, כי הם לא ראו את הגירסא המדוייקת שזכינו רק כיום בדורינו, כי בהעתקות ובתרגומים הישנים כתוב חייב מלקות, אך למשל מה שבדף ק"כ, שזה בפיהמ"ש ס"פ י"ב של מסכת שבת, זה כתוב כך גם בתרגומים הישנים, חייב מכת מרדות. [וע"ע בחיבורו פ"א מאיסורי ביאה הלכה יז].

נישאר בצע"ג. והמקום ברוך הוא יאיר עינינו. משל נמרץ המובא במדרש קהלת רבה עה"פ כאשר יצא מבטן אמו וגו' כלעומת שבא כן ילך, מן השועל שרצה להיכנס לכרם לאכול ענבים וכו', תשובה לשאלה מדוע לא הוציא השועל ענבים מן הכרם במקום לאכלם שם, ומוסר השכל לגבי האדם והנאותיו בעוה"ז החולף.

דיברנו בס"ד בשיעור הקודם, על לשון המשנה במסכת ראש השנה [דף טז.], 'כל באי עולם עוברים לפניו כבני מרון'. מדוע לא אמרו כל בני אדם, כל הבריות, או כל יושבי תבל? מה זו הלשון 'כל באי עולם'?

ואמנם הנושא הוא ארוך, הסברנו את כל המקומות שחז"ל בגמרא משתמשים במטבע לשון זו, שהוא באה להזכיר לאדם שהוא רק אורח, וכדלקמן.

לשון באי עולם אינה מן המקרא. בפסוקים כתוב 'יושבי תבל'. הרמב"ם מעצמו משתמש בלשון 'באי עולם' בהרבה מקומות. וכן הוא במדרשים ובזוהר הקדוש בכמה מקומות.

רוצים לתת מוסר לעורר אותנו שהננו אורחים עולם. אומרים 'באי עולם', להזכירנו שבאנו לעולם, ומי שבא צריך לדעת קודם כל מהיכן הוא בא, וגם לאן הוא הולך. על דרך האמור בתחילת פ"ג מאבות, דע מאין באת, ולאין אתה הולך. אומרים לאדם, דע לך שבאת. יש לך נשמה מן העולמות העליונים. הגעת לעולם, אבל אתה רק אורח לזמן מסויים פה. מי שבא, עתיד גם לצאת. כמ"ש ברוך אתה בבואך, וברוך אתה בצאתך.

זהו 'כל באי עולם'. אם אתה בא מאיזה מקום, אתה גם צריך לצאת. אתה נמצא פה רק באופן זמני. אם היה כתוב 'יושבי תבל', הוה אמינא כי ישיבה לשון עכבה. כביכול אנחנו נישאר פה לעד ולעולמי עולמים. תדע לך כי אתה רק באת. אתה אך ורק אורח פה. שים לב.

על עיקר הענין הזה, אמרו חכמינו ז"ל משל נמרץ, בקהלת רבה על הפסוק, פֶּאֶשֶׁר יֵצֵא, מִבֶּטֶן אִמּוֹ. עָרוֹם. יָשׁוּב לְלִכְתּוֹ, פְּשָׁבָא. וּמְאֻמָּה, לֹא יֵשֵׁא בְעַמְלוֹ. שְׁיִלַּךְ, בְּיָדוֹ [קהלת ה' י"ד]. כָּל עֲמַת שָׁבָא בְּן יִלְךְ [שם ט"ז].

שערי יצחק – השיעור השבועי

הנמשל הוא עלינו. אוי ואבוי. אדם אוכל בעולם הזה, נהנה מכל התאוות והרצונות ומכל התענוגות שיש לו בעולם, אך לעולם הבא הוא לא שומר כלום. את כל ההנאות הוא מנצל בעולם הזה. טיפש. תכין לך צידה לדרך. תיקח משהו מהעולם הזה לעולם הבא. חבל, הוא משאיר את הכל פה, אוכל פה, ולעולם הבא הוא מגיע ריקן. יוצא בלי כלום.

משל זה ורעיונו כתובים בספרים רבים. ואף שאינני יכול להצביע בדיוק על הראשון שאמר את המוסר הנוקב דלעיל, נראה שבית מדרש "נובהרדוק" הם המקור.

ובכל אופן, יש לשאול שאלה. הרי השועל הוא חכם. פיקח שבחיות. לאיפה הלך השכל שלו? היה לו תבונה לצום כדי להיכנס, למה לא חשב שצריך להכין לעצמו אוכל להמשך?

התשובה היא פשוטה מאד. גם החכם והפיקח הגדול ביותר, כאשר הוא רואה עולם הזה, דעתו מתבלבלת. עיניו מסתנוורות, וחכמתו סרה ממנו...

אינני אומר מוסר לאף אחד. הרבה אנשים, ואולי כולנו, כאשר הם רואים למשל עוגה עם קרם, משהו משובח, אינם מסוגלים שלא לאכול אותה. מרגישים כורח לאכלה. כבר חז"ל אומרים זאת במסכת פסחים ודף ו' ע"ב, גלוסקא יפיפיה. נשאל את האוכל, וכל כך למה? התשובה, הוא התבלבל. ואם נשאל, ומה בכך? מה מזיק לאכול את העוגה הזו עכשיו? אמנם, כעת זו אכילה גסה. אתה שבע, למה אתה אוכל עוד? העוגה הזו רק תזיק לך.

הדברים חמורים שבעתיים כשמדובר בחולה סוכר. העוגה הזו תזיק לו רח"ל.

תלמיד חכם אחד סיפר לי על אחיו שהיה חולה ב"אולקוס". וכל פעם לאחר ארוחתו הוא ממש סבל והתפתל מיסורים. הוא אמר לי כי החולה הלז היה אוכל בלי גבול, ותכף אחרי האכילה היה מתייסר מאד. וחוזר חלילה. אוכל, וסובל. עוד פעם, ועוד פעם. לא למד לקח. לא מסוגל להתגבר על מה שרואה בעיניו.

משל הוא למה הדבר דומה? לשועל שמצא כרם, והוא כמובן רוצה להיכנס לכרם, לאכול מפריו ולשבוע מטובו. הוא מחפש כניסה, אך השער סגור. אין שום כניסה. לפתע, הוא מצא חור קטן. נקב מסויים. מנסה להשתחל, אך אי אפשר להיכנס משם. צם שלושה ימים, ואז הצליח להיכנס. נכנס לכרם, ואכל ושבע ודשן. והנה הוא שומע מרחוק את בעה"ב ואת שומרי הכרם. או אולי יכול להיות שהגיע עת הביציר. השועל רוצה לצאת מחזרה ולברוח, אבל הוא כבר נהיה שמן. צם שוב שלושה ימים, ויצא.

כשיצא הסתכל על הכרם ואמר. אוי אוי. כרם כרם. כמה טוב אתה. איזה פירות משובחים יש לך. אבל מה שווה ההנאה שלך? לא הבאתי לי שום תועלת. נכנסתי רעב, ויצאתי רעב.

זהו משל ידוע מאת חז"ל, וכעת נקרא אותו כלשונו. לשועל שמצא כרם, והיה מסוייג מכל פינותיו. סגור בלי שום פתח. והיה שם נקב אחד, וביקש להיכנס בו ולא הוה יכול. מה עבד? צם תלת יומין עד דכחיש ותשש, ועאל בהדא נקובא. ואכל ושמן. בעא למיפק, ולא יכול מעבר כלום. חזר וצאים תלת יומין אחרנין, עד דכחיש ותשש, וחזר היך מה דהוה, ונפק. יצא רזה ומסכן.

כד נפק, הוה אפיך אפוי ואיסתכל ביה, אמר, כרמא כרמא, מה טב את, ומה טבין אינון פירין דבגוון. וכל מה דאית בך, יאין ומשבחן. כרם מצויין ויפה. ברם מה הניה ממך? כמה דבר נש עליל לגוון, כך הוא נפיק. כך הוא דין עלמא.

מובן כי הכרם הוא משל לעולם הזה, והשועל הוא אנחנו. נכנסים לעולם הזה, ולא עושים חשבון מה יהיה בסוף.

בעלי המוסר עומדים על נקודה חזקה. מה השועל היה צריך לעשות?

ומתרצים כי הוא עשה טעות ושטות. אם היה לו שכל, היה נכנס ומשליך את הענבים אל מחוץ לכרם. מדוע אתה אוכל בפנים, נשאר ומשמין, ולא חושב כיצד תצא? איפה השכל שלך? היית צריך להשתחל ולהיכנס, להוציא מיד את הענבים החוצה, ותהיה לך ארוחה למשך חודש שלם.

התחיל להיות מלך, אך התכנית שלהם היא שהוא ימלוך רק שנה. אמנם זה סוד ביניהם. מלכתחילה הם לא מגלים לו כי מלכותו מוגבלת.

אותו אדם שהתחיל להיות מלך, שאל אותם, האם כל מי שאני מחליט מקובל עליכם? אמרו לו, בודאי. והכל לפי חוקי המדינה. אתה המלך. אין מי יאמר לך מה תעשה, ואין מי יאמר לך מה תפעל.

אמר אותו אדם, אם כן, אני מלך. מה טוב ומה נעים. יש לי אשה ובנים בארץ אחרת. טרח והביא את כולם הנה, וגם את כל רכושו ואת כל מה שהיה לו במקומות אחרים. הוא מתחיל להרגיש טוב. בתורת מלך, הוא רוצה להראות שהוא מפתח ומשכלל את העיר. מתחיל לבנות ארמונות, לחזק ולעשות כל מיני דברים במדינה, וכך הוא עשה.

אבל לאחר שנה, אומרים לו בני העיר, סליחה, עד כאן. מעכשיו אתה יוצא. כמו שבאת, כן תצא.

הוא נבהל ואמר להם, אבל יש לי כאן רכוש, וכל זה, מה איתם? אומרים לו, אל תיקח אתך כלום. הכל נשאר פה. אתה יוצא בלי מאומה. עזב את הכל בפחי נפש....

פעם אחרת הזדמן למקומם מישהו חכם, אמרו לו תשמע, הבה תמלוך עלינו. כמובן, הם לא גילו כלום מתכניתם.

אבל הוא היה חכם. אמר להם, ובכן אני אמלוך עליכם. מצוין. ומה עשה? תפס מישהו. עשה לו טובות והתיידד אותו, ובסופו של דבר שאל אותו, תגלה לי בבקשה מה קורה פה? מהי השיטה כאן? מה אירע עם המלכים שמלכו לפניי? איך התנהגו אתם?

אותו אדם שראה כי המלך עשה לו טובות והתייחס אליו בכבוד, גילה לו את הסוד. אמר לו, תשמע, אתה הולך למלוך רק למשך שנה. בסוף שנה זו יורידוך מכסא המלכות....

הבין אותו אדם והסיק לעצמו, אם כך אני כבר יודע מה לעשות....

הוא לא הביא מבחון לשם כלום. השאיר את כל משפחתו ורכושו בארצו. ולא זו בלבד, אלא

זהו המוסר השכל שלומדים מן השועל הזה. כמה שהוא חכם ופיקח, חכמתו לא תעמוד לו אם הוא לא ילמד ויחנך את עצמו לכבוש את התאוות שלו. חכם כזה, אם הוא יראה משהו נוצץ וטעים כל השכל ייאבד לו.

זה מוסר השכל הראשון, וישנו מוסר נוסף. נשאל שאלה, השועל אכל ושבע במשך כמה ימים וכבר הוא עומד לצאת, מדוע הוא אינו חושב לפחות כעת, לזרוק ענבים החוצה?

התשובה היא, כי כעת מחשבתי נתונות רק היאך לצאת מן הכרם. הוא עצוב ודואג אולי תכף יתפסו אותו. מרוב צער ודאגה, מחשבתי נתבלבלו פעם נוספת.

מכאן מוסר השכל נוסף. מי שנתון במצב של עצבות, מתבלבל ועושה שטיות. העצבות היא אם כל חטאת. למרות כל הקשיים, אדם צריך תמיד להיות בשמחה.

קישור המשל דלעיל למשל המובא בס' חובות הלבבות לגבי מלך שמינהו למלוך שנה אחת וכו', ומוסר השכל גדול יותר מן הנלמד במשל השועל דלעיל.

הדברים הללו ידועים, אך צריכים לקשרם עם סיפור נוסף מהחובות הלבבות, ושם מוסר ההשכל נוקב הרבה יותר. הדברים הללו חשובים לנו ביותר, להתעורר ביתר שאת ויתר עז, לקראת יום הכיפורים הזה, שיבוא אלינו לשלום.

רבינו בחיי הדיין, בן פקודא, בספרו חובות הלבבות [בשער עבודת האלהים, תחילת פרק ט'] הביא סיפור, ואף שמשמע ממנו שהוא מעשה שהיה ולא משל ממש, וכן נראה מכל המפרשים, הוא משמש כמשל בכדי ללמוד ממנו מוסר.

החובות הלבבות מביא כי באחד מאיי הודו החליטו אנשי המדינה למנות עליהם מלך זר. למשל, אם היה בא אליהם איזה הלך, סוחר וכיו"ב, אשר לא הכיר אותם. אמרו לו, החלטנו פה שאתה תמלוך עלינו. האם אתה רוצה? מקבל עליך?

כולם אומרים כן. ובעצם, מי יתנגד?

והיה בין האבל והשמחה כל ימי עמדו בעיר, מתאבל במהירות יציאתו מאתם ועל שמעט בעיניו מה שמוציא מן החמודות. כי אם היה עומד – דהיינו מתעכב יותר זמן – היה מוציא יותר. והיה שמח בצאתו מהרה ממנה, להתיישב במקום, אשר שם שם חמודותיו, וישתמש בהם באופני תועלותיו ומיני הנאותיו, בלב שלם ונפש בטוחה והתמדת ענין.

וכששלמה שנתו, לא דאג על צאתו מאתם. אך מיהר לְדַבֵּר בשמחת לב ובסבר פנים, מְשֻׁבָּח מעשהו והשתדלותו. והלך לטובה רבה וכבוד גדול, בשמחה מתמדת. ושמח בשני הענינים, והגיע אל תאוותו בשני המקומות.

מוסר ההשכל שלומדים מדמיון המשל ההוא, שאנחנו גם כן נוהגים כפי אותו הטפש. היינו צריכים לנהוג במנהגי העולם הזה כמו אותו החכם. לעשות מענייני העולם הזה כמו העולם הבא. לקחת את הדברים מן העולם שלנו אל העולם הבא.

פירוש הדבר הוא, גם כאשר אנחנו מתעסקים בענייני עולם הזה, אפשר לעשות ממנו עולם הבא. דהיינו, אפילו בדברים הגשמיים לחשוב על הרוחניות שבתוכם. למשל, אם אדם אוכל, יחשוב לעצמו מדוע אני אוכל? ודאי שצריך לאכול, אבל השאלה היא מדוע אתה אוכל? האם בגלל שהאוכל הוא טעים? לא. אמנם אין איסור לאכול אוכל טעים. אם האוכל כשר, אין עבירה לאכול אותו, אבל ההנאה שלך מסתכמת רק בהנאות העולם הזה. תיקח את ההנאה לעולם הבא. וכיצד? על ידי שאוכלים לשם שמים, לשם בריאות הגוף.

בש"ע המקוצר [סימן מ"ט סעיף ב'], האכילה והשתייה, כיצד. אין צריך לומר שלא יאכל וישתה דברים האסורים חסדושלום, אלא גם בדברים המותרים, והיה צמא ורעב, אם אכל ושתה להנאתו, אינו משובת. אלא יתכוין באכילתו ושתייתו, שיהיה לו כח לעבודת הבורא. לפיכך לא יאכל כל שהחיק מתאוה לו, ככלב וחמור, אלא יאכל דברים המועילים והטובים לבריאות הגוף. ויש אנשי מעשה,

את כל האוצרות שלהם הוציא החוצה. כל מה שהיה גנוז אצלם, הבריח למקומות אחרים. אף אחד לא יכול להגיד לו כלום, כי כך הם החוקים. אני המלך, עושה מה שארצה. ולא רק זה. הוא גם הצטער שלא הצליח להוציא הרבה. כמה שניסה להוציא במהלך השנה, עוד נשארו כמויות גדולות. אולי הוא הוציא חמשה אחוזים. הוא רצה להוציא הרבה יותר, והצטער שאיננו יכול.

זהו המשל, אבל אפשר לקחת ממנו מוסר השכל מאד נוקב, אך לפני כן נקרא את לשונו של החובות הלבבות, כי אותיות מחכימות.

וזה לשונו שם, בקצת איי הודו, עיר אחת הסכימו יושביה, למנות עליהם איש נכרי בכל שנה. וכאשר תִּשְׁלַם לו השנה, יוציאווהו מביניהם, ויחזור על הענין אשר היה עליו קודם שיתמנה עליהם. והיה במתמנים עליהם, איש אחד סָכָל, לא ידע סודם בו. וקיבץ ממונות, ובנה ארמונות וחזקם, ולא הוציא מעירם דבר. והשתדל להביא כל אשר היה לו חוץ לעיר, ממון ואשה ובנים, אליה. וכאשר נשלמה לו השנה, הוציאווהו אנשי העיר ההיא נְעוּר וריק מן הכל, והפרידו בינו ובין כל מה שבנה וקנה תחלה וסוף, ולא מצא בצאתו מאומה מכל מה שהיה לו בעיר וחוצה לה. והיה מתחרט ומתאבל על טרחו והשתדלותו במה שבנה וקיבץ, והיה לזולתו.

ואחר כך הסכימה דעתם למנות עליהם איש נכרי, נלבב ונבון. וכאשר נתמנה עליהם, בחר מהם איש אחד והטיב אליו, ושאל אותו על מנהגי האנשים ודתיהם על מי שנתמנה עליהם קודם. הוא שאל אותו, מה אירע עם המלכים שמלכו לפני? וגילה לו סודם ודעתם בו. דע לך, יש להם שיטה מיוחדת, וכך וכך עושים פה.

וכאשר ידע הדבר, לא נתעסק במאומה ממה שנתעסק בו הראשון אשר זכרנו, אך השתדל וטרח להוציא כל דבר יקר שהיה בעיר ההיא לעיר אחרת, ושם כל מְכַמְּנֵיו ומחמדיו, בזולתה. ולא בטח בבר לבם, בגדולתם ובכבודם.

שכרו עליהם בעולם הזה, כמו שהיה חפץ. וכאשר ישליכוהו לקברו, נשאר קרח מכאן ומכאן, ומאומה אין בידו. רחמנא ליצלן. שם ג"כ לא יועילו אח"כ החרטה.

אבל הנלבב בעל לב נבון וחכם, כאשר ידע האמת עשה להיפך כו'. וכן הוא האדם החכם, שכל מה שעושה בעולם הזה, אפילו הוא לגופו ולהנאתו, שהם דברים יקרים אצל בני אדם, הוא מניחם לשם. דהיינו שעושה הכל לשם שמים, וימצא שכרם בעולם הבא, ושם יתענג בהם, ונמצא הוא לעולם בשמחה בין בעוה"ז ובעוה"ב.

נחזור שוב על הרעיון. החכם הנבון, עושה מן העולם הזה עולם הבא, כמו בסיפור של החובות הלבבות, שהא הוציא את האוצרות שלהם החוצה, והם נשארו לו שמורים לנצח. הם שלו. אבל הטיפש, עושה מן העולם הבא עולם הזה, על ידי שהוא עושה את המצוות שלא לשם שמים. עושה אותם לשם כבוד, פרנסה וכיו"ב, ובסוף לא נשאר לו כלום. הוא רוצה להיות מסודר, ומפסיד את הכל. לנצח.

מעתה מובן כי משלו היוצא מן חובות הלבבות, הוא נוקב ומעורר יותר ממה שאמרו בעלי המוסר דלעיל במשל השועל, להשליך את הענבים לעולם הבא. כי אף שהמוסר האחרון שלנו אינו מונח שם במשל השועל, המשכו נלמד ממשלו של החובות הלבבות.

הדברים יורדים חדרי בטן, נוקבים ויורדים עד השיתין.

התחלת התייחסות מרן שליט"א לגבי גזירת המעונות, האם מותר לעשות כל מיני התחכמויות וכו', והאם יש דין דינא דמלכותא לגבי שלטון שאינו שומר תורה ומצוות.

כיון שהזמן קצר, אנחנו רק נזכיר בס"ד את הנושא שרבים שואלים עליו, אך לא נרחיב כעת. בעוונותינו הרבים יש כעת גזירות קשות על ציבור שומרי התורה והמצוות, ובפרט על לומדי התורה. ובכן, שואלים על "גזירות המעונות", האם מותר לעשות כל מיני התחכמויות בכדי לקבל את ההנחה.

שקודם אכילה אומרים הנני רוצה לאכול ולשתות, כדי שאהיה בריא וחזק לעבודת השם יתברך.

בהערות למטה מובא בזה"ל, סגולה כשאדם אומר בפה מלא, אין אני אוכל להנאת גופי, רק לבריאות הגוף לעבודת בוראי. בזה הדיבור בורא מלאך חדש ומסלק הסט"א.

גם מביאים בשם האר"י שבסעודת שבת שיאמר בפיו, לכבוד שבת קודש. כך זכורני, וצריך לחפש את המקור.

על ידי אמירת המלים הללו האכילה מתקדשת. אפילו לא מספיקה מחשבה, על ידי הוצאה לפועל בעקמת השפתיים, הקדושה מתוספת. כי הדיבור פועל הרבה בקדושה. וכן עוד כהנה וכהנה, אפשר לקדש את כל הדברים הגשמיים, כמו שמובא שם בארוכה, כגון האכילה והשתיה, הישיבה וכל דבר גשמי שאדם עושה.

קיצור הדברים, צריך לעשות מן העולם הזה עולם הבא. אנחנו צריכים לקחת צידה לדרך. זהו מנהג האיש החכם. אבל מה אנחנו עושים? כמו הטיפש ההוא שהביא את כל האוצרות שהיו לו מחוץ לעיר והכניסם אל תוך העיר עד שנשאר בלי כלום, אף אנחנו הופכים את העולם הבא שלנו לעולם הזה.

תשמעו כיצד אנחנו עושים זאת, מתוך מה שכתוב במרפא לנפש, שהוא פירוש נפלא על החובות הלבבות. וזה לשונו, והיה במתמנים. ואירע שנה אחת, שהיה בתוך אותן המתמנים עליהם סָקַל שלא ידע סודם בו, שלאחר שתכלה שנתו ישליכוהו מארצו, והוא סבר שלעולם ימשול. ולא לבד שקיבץ ממון לבנות במדינתם, אף גם מה שהיה לו חוץ למדינה הביא לכאן, ואח"כ נשאר קרח מכאן ומכאן.

והוא משל נמרץ לאדם, שהיום כאן ומחר בקבר, שלא לבד שאוסף ממון ובונה כאן כאילו לעולם יחיה, אלא אף גם מה שיש לו שם, דהיינו תורה ומצוות שיש לו לקבל שכרם שם בעולם הבא, עושה אותם ע"מ לקבל פרס בעולם הזה, ולכבודו ולהנאתו. והוא מקבל

שערי יצחק – השיעור השבועי

ובכל מקרה, אפילו אם נחשיבם גזלנים, אין פירושו שמותר לגזול מהם את ממון עצמם. הדבר החשוב לנו כעת הוא שאפשר לכוון גם על הגזרות האלו, בכלל מה שאנחנו מתפללים באבינו מלכנו, בטל מעלינו כל גזרות קשות ורעות.

עוד אומרים, בטל מחשבות שונאינו. הפר עצת כל אויבינו. מדוע מוסיפים כל? אלא, לרבות גם אותם. לצערנו, שלטון הערב רב חושב עלינו עצות רעות. אנחנו מתפללים, הפר עצת "כל" אויבינו. הם נכללים בריבוי תיבת כל. יהי רצון שהקב"ה יפר, יפורר אותם. והרחבתי על כך בס"ד בנפלאות מתורתך פרשת נצבים, גבי פסוק ונתן י"י אלהיך את כל האלות האלה על אויביך ועל שונאיך. [ועיין ספר השרשים שורש פור. איתמר]. הגמרא במסכת כתובות [דף ג' ע"ב] אומרת, גזירה עבידא דבטלא.

אני מקווה שהדברים יתבהרו במשך הזמן, ועוד יהיו כל מיני דרכים בכדי שנדע כיצד לנהוג בדיוק באופן מעשי. ובלנ"ד עוד נשוב להרחיב בזה.

התייחסות מרן שליט"א לתפילה הנדירה בקבר יוסף הצדיק, הסיבה לדחייתה, מדוע אומרים באשמורות עשה למען זכות יוסף חסידך ולא צדיקך, ודברי מרן שליט"א בשבח פעילות מוסדות יד מהרי"ץ המקיימת בימים אלו את המגבית השנתית "אחת בשנה".

נדבר עוד בעזרתו יתב' על הנושא של קבר יוסף הצדיק.

התכנון היה כי בימים האלו [ליל ז' בתשרי] נצא לקברו של יוסף הצדיק בכדי לערוך את התפילה המיוחדת, אבל לפי המצב שבני ישמעאל מתפרעים וקבר יוסף הצדיק חסום לכניסה, התפילה נדחת בנתיים.

'שכם' הוא מקום המועד לפורענות, ולא מהיום. אולם דבר זה עצמו אומר דרשני. מדוע כל כך קשה להגיע לקבר יוסף?

אנחנו אומרים באשמורות, עשה למען זכות יוסף חסידך. בדרך כלל יוסף נקרא צדיק. וכן ברחמנא אנחנו אומרים, זכותיה דיוסף צדיקא. מדוע שם אומרים זכות יוסף חסידך?

זהו נושא שאי אפשר לדבר עליו על רגל אחת, ועיקרו נפתח בשאלה כללית, האם דינא דמלכותא דינא, שייך בשלטון ישראל שאינו הולך בדרך התורה. ובכל זאת אף שצריך להאריך הרבה על כך, לא נדבר אלא על מלה אחת בענין, שהיא אינה אלא כטפה מן היס.

בספר פתחי חושן [דיני גניבה פרק א' דף י"ד] כתוב כך, עפ"י האמור, יתכן שאף אם נאמר שמצד דינא דמלכותא לא שייך בארץ ישראל, מ"מ בזמננו כשהשלטון נבחר על ידי רוב בני המדינה, יש מקום לומר שעכ"פ אין דינו כגזולן. ולאידך גיסא י"ל שכל שלטון של ישראל המתנהג שלא עפ"י תורה, וכ"ש במעשים שהם נגד דיני התורה, אינו בכלל זה.

הרי הראשונים דנו על המושג 'דינא דמלכותא דינא', האם הוא נוהג גם במלכי ישראל בארץ ישראל, כדאיתא בר"ן [נדרים דף כ"ח ע"א, ד"ה במוכס] בשם התוספות, וש"ת חתם סופר [ח"מ סימן נ"ד]. יש בכך פרטים שונים, אבל אפילו אם נסבור כמו האומרים שלא שייך בהם דינא דמלכותא, יש לו טענה אחרת וכנז"ל.

ובכל מקרה צריכים לדעת כלל, כי אפילו אם נחשיב אותם לגזלנים, כמוכס העומד מאליו, מגזולן אי אפשר לקחת אלא את מה שהוא גזל לנו, אך אי אפשר לגזול את הרכוש שלו. ובמלים אחרות, גם אם אפשר להעלים דברים כאשר אין צורך להוציא דבר שקר מהפה או להצהיר דברים שאינם נכונים, וכמו שמדברים על הברחה מן המכס, מסיים וכיו"ב. שאני התם, שכל אלו הם בשב ועל תעשה. אבל לקחת דברים השייכים להם בקום עשה זו כבר שאלה שהיא חמורה יותר, והדבר אינו פשוט.

אך כאמור, הוא מוסיף שם נקודה נוספת, אם השלטון נבחר על ידי רוב בני המדינה. אינני יודע אם מצב השלטון שלנו נקרא שהם נבחרו על ידי רוב בני המדינה. לפי מה שאומרים הם נבחרו בדרכי מרמה ורמאות, שקרים ואונאות. כמובן אני מדבר על השלטון העכשווי, ממש בזמננו ובימים אלו, בהם יתכן שבהם הדין יותר קל.

מהרי"ץ [בעץ חיים ח"ג דף מ"ה ע"ב] עומד על כך בזה"ל, חסידך. כן הוא בנוסחאות ישנות. ונקרא כן, מי שהוא עושה טוב וגמ"ח לפנים משורת הדין, וכמו כן עשה יוסף חסידות לפנים משורת הדין בכמה דברים כנודע. ויש גורסים צדיקך, כי יוסף צדיק הוי. ובזהר וישב דף קפ"ט ריש ע"ב יש ראיה לגירסא ישנה, ע"ש דדריש ולא יעזוב את חסידיו, חסידו כתיב, זה יוסף.

מובן מן הדברים כי הנוסחא המקורית היתה, זכות יוסף חסידך. אלא שישנם ששינו את הגירסא ותיקנו לומר, זכות יוסף צדיקך. מהרי"ץ אינו מסכים עמם, חיזק והחזיק את הגירסא הישנה.

חושבני כי דבריו דלעיל, ממש מאירי עיניים, כי הגם שיוסף מכונה בדרך כלל מכונה צדיק, אבל הוא גם חסיד.

לא חוזרים כל הזמן על אותו הדבר. אמרנו פעם יוסף צדיקא, ועכשיו עוד פעם יוסף 'צדיקך'? כבר אמרנו זאת מקודם. צריכים לגוון. לכן אחר כך אומרים, יוסף חסידך. פעם אחת אנחנו מבקשים בזכות צדקותו של יוסף, ופעם שנייה בזכות חסידותו של יוסף, וכדלקמן.

ישנם השואלים, מדוע מזכירים דוקא את שמו של יוסף? תמיד התואר כתוב בלי השם. למשל, אזרח תמימך, נעקד באולמך, וכן הלאה. מכהן באוריך ותומיך, זך מקנא לשמך. לא מפורט מי הם, אברהם, יצחק, אהרן ופינחס. מדוע רק ביוסף מפרטים את שמו ואומרים יוסף חסידך?

חושבני כי התשובה פשוטה. אם לא היו אומרים מיהו חסידך, היינו טועים לחשוב שמדובר על לוי, שכך גם עליו נאמר [דברים ל"ג ח"ז, וְלֵוִי אָמַר, תְּמִיךָ וְאֹרֶיךָ לְאִישׁ חֲסִידְךָ].

נעקד באולמך, למשל, הוא אך ורק יצחק. נענה בסולם ממרומך, הוא רק יעקב. אבל בלשון חסיד היה מקום לטעות, ולכן הוכרחו לפרש.

צריכים להסביר מה הם דברי החסידות שיוסף עשה. ידוע כי הוא זרק על שמעון פטומות. אפילו ששמעון השליך אותו אל הבור, מ"מ יוסף התנהג עמו בחסידות. ישנם המוסיפים

ואומרים כי הוא מחל לאחיו על חטאם. ועוד, כמו שהארכנו ופירטנו שם.

אבל צריכים להראות זאת במקורות, כי לבד ממה שמהרי"ץ הביא הדבר מפורש בבראשית רבה [פרשת וישב פרשה פ"ו סימן ג] בזה"ל, חסידו כתיב. ואיזה, זה יוסף. ובתנחומא [פרשת תולדות סימן א'], יעקב היה יודע חסידותו של יוסף, ולא היה חושדו ומחזיק אותו כשופכי דמים. ובמדרש ילמדנו [הובא בילקוט שמעוני פרשת שלח רמז תשד"מ], כל הצדיקים, תפסו כל אחד ואחד אומנותו. אברהם תפס את המילה, יצחק תפס את התפילה, יעקב תפס את האמת, שנאמר 'תתן אמת ליעקב'. יוסף תפס את החסידות, שנאמר 'זיהי י"י את יוסף ויט אליו חסד'. חוץ מזה ישנם מקומות רבים נוספים שמוזכרת חסידותו של יוסף, ובאחד מן המקומות קראוהו ראש לחסידים.

וכיון שבכמה וכמה מקומות מוצאים שיוסף נקרא חסיד, לכן פעם אחת אנחנו מזכירים את זכות יוסף הצדיק, ובפעם אחרת את זכות יוסף החסיד.

אבל בעוונותינו הרבים, אפילו שיש לנו כיום גישה למקומות הקדושים, כמו הכותל המערבי, קבר רשב"י במירון, מערת המכפלה, אבל לקבר יוסף הגישה קשה מאד. לא רק היום. בכל הדורות כמעט לא היה אפשר להגיע לשם. אפילו אין שם ישוב. למשל, בחברון יש ישוב יהודי מסודר, אף בזמננו. אבל בשכם, הישוב תמיד היה דל, אם בכלל.

בספר אתרים קדושים בארץ ישראל [דף 131] כתוב כך, קבר יוסף הצדיק, נמצא על אם הדרך העתיקה, המוליכה מירושלים אל צפת וטבריה (ירושלם, שכם, גנין). כל העולים לארץ ישראל להשתטחות על המקומות הקדושים, ויהודי ירושלם בנסעם למירון וצפת, היו עוצרים בשכם יום או יומים, להתפלל במקום קדוש זה. כן נוסדו תפילות מיוחדות, לאמרם על יד קבר יוסף הצדיק.

בראשונה היה ממעל לקבר יוסף, או על ידו, בית כנסת יהודי. כשפסק היישוב היהודי

דנה הממשלה הבריטית לתליה, שלושה מהפורעים הערבים. בגלל זה, היו הפגנות ערבים בעיר שכם, והיה מן הסיכון להתעכב שם.

וכך מסופר בספר מסעות ירושלם, כשבאנו לעיר שכם והיה מסודר מטעם רבינו לעמוד שם לבקר את חלקת השדה אשר קנה יעקב אבינו, ששם ציון קבורת יוסף הצדיק, ולהשתטח על קברו, ועוד יוסף 'חי', וכי הוא מושל בכל ארץ העליונה, להשפיע שפע ברכות מדעת עליון לנוה אפריון. אמנם לדאבון ליבנו, לא זכינו להיכנס לשם, כי מתושבי ירושלם חיכו אותנו בשכם להזהיר שלא לילך כעת לעיר פנימה, לאשר מחר יהיה אצל הערבים יום אידם, ושבתת מלאכה, בתור מְחָאָה נמרצת עבור חריצת המשפט מהממשלה לתלות שלושה ערבים שהיו מראשי הרוצחים. ואין להתראות לפניהם בשעת כעסם, בפרט עיר שכם המוכנת לפורענות... עדיף שלא לילך למקום סכנה...

לצערנו, אפילו עכשיו שהמקום תחת שלטון ישראל, אנחנו נתקלים בקשיים. אבל בעז"ה אנחנו ניסע לקבר יוסף. הנסיעה לא התבטלה, אלא נדחתה. אולי נלך בסוכות, בתקווה שעד אז הרוחות יירגעו.

אך צריכים לדעת, כי העיקר תלוי בנו. נראה כי אם ח"ו אין לעם ישראל זכות להגיע לקבר יוסף, זהו אות משמים שאנחנו צריכים לעשות משהו. יש לנו קשר לכל המדות של אברהם יצחק ויעקב, אבל לא מספיק קשר למדת היסוד. צריכים תיקונים גדולים.

יהי רצון שנזכה לכך בקרוב, ולחזק את המגבית השנתית. ובפרט שידידנו הרב שילה יגאלי יצ"ו, שמוסדות יד מהרי"ץ עומדים עליו, העניין בבחינת אם אין קמת אין תורה. כל הפעולות שהוא עושה, לדוגמא קובץ דברי חפץ שיצא לאור בקרוב אי"ה, חלק י"ז, עולה הון רב.

אגב, מה שדיברתי מקודם על זכות יוסף 'חסידך' שאומרים באשמורות, לרגל המאורע שאנחנו עומדים לקראתו, יובא שם בעז"ה מאמר ארוך, המתפרש אולי על עשרות עמודים. חידושים בעניין יוסף הצדיק והחסיד.

בשכם, עבר המקום לשומרונים, ולבסוף לשכנים הערבים.

בגלל קברו של יוסף הצדיק, העתיקו בדורות הקדומים יהודים את מקום מושבם לשכם. אבל היישוב היהודי, היה תמיד דל, וסבל רבות.

היום בכלל אין שם מקום ישוב יהודי. גם המעטים שגרו שם בעבר היו עניים ובודדים. לא החזיקו מעמד. אפילו היום, הגישה לשם היא מאד קשה, ורק בתנאים מסויימים. הדבר אומר דרשני.

כנראה שנשאר לנו קצת קשר לאבותינו הקדושים, לאברהם ליצחק וליעקב. אבל ליוסף הצדיק, בעוונותינו הרבים, כנראה שאין לנו מספיק קשר. ענין תיקון מדת היסוד, צריך תיקון גדול. ענייני הקדושה והצניעות, ירדו פלאים. מסתבר שממש בקושי יש לנו איזו אחיזה בקבר יוסף הצדיק, בבחינת טפטוף קל. בכלל לא פשוט להגיע לשם.

כתוב בספרים הקדושים, כי מבלי תיקון ענייני הקדושה, אי אפשר לזכות לגאולה.

זה שלבוא לקבר יוסף הצדיק, אינו בהישג ידינו, וכרוך בקשיים רבים, וספק גדול אפילו בקשיים מרובים, אומר כי צריכים לתקן את ענייני הקדושה, והדברים קל וחומר. התכנון היה לנסוע עוד השבוע, אבל הם מסביב משתוללים... סכנת נפשות רח"ל.

אבל תדעו, כי הדברים לא התחילו היום. האדמו"ר הצדיק ממונקאטש בעל מנחת אלעזר, בנו של בעל דרכי תשובה על יו"ד, ביקר בארץ ישראל בזמנו, הסתובב בה, בצפת ובמקומות נוספים. היה בדרך מצפת לירושלם עיקו"ת, ורצה להיכנס לקבר יוסף הצדיק, אבל הוא לא יכל להיכנס.

כך כתוב בספר הנז"ל ודף 132, בשנת תר"ץ ביקר האדמו"ר ממונקאטש בעל מנחת אלעזר בארץ ישראל. בעת נסעו מירושלם לצפת, בדרך המלך המוליכה דרך שכם, היה עז חפצו להשתטח על קבר יוסף הצדיק, ולא איסתיעא מילתא.

היתה זאת התקופה אחרי פרעות שנת התרפ"ט, ובעת ביקורו של הצדיק ממונקאטש

מי שיעזור לענין הזה, אשריו ואשרי חלקו, ויהי רצון שנזכה כולנו להתקשר עם מדת היסוד, עם יוסף הצדיק. וכמו שבכל הדורות התפללו שם, גם אנחנו נזכה להתפלל שם, בעגלא ובזמן קריב אבי"ר.

זאת ההזדמנות לבקש ממי שיכול להשיג לנו את התפילות המיוחדות שאומרים שם על הקבר. כנראה בספרים מסויימים התפילות הללו מודפסות, ומי שיכול להשיגן עכשיו בעבורנו תבוא עליו ברכת טוב. אף כי מסתמא ישנם במקום עצמו.

חוברת ביצי הנעמיות בבתי כנסיות, אודות מעלת תליית ביצי בת יענה בבתי הכנסיות, העומדת לצאת לאור בקרוב בצירוף תמונות.

דבר נוסף שרציתי בעזהי"ת לדבר עליו, הוא נושא מעשי שהוא זכות גדולה, ענין ביצי הנעמיות. בת יענה. ברוך ה' שהוצאת הספר עומדת על הפרק.

זכינו בס"ד לסדר ספר מיוחד בשם 'ביצי נְעֻמִיּוֹת, בבתי כנסיות'. בספר זה, כתובים כמעט כל הנושאים שדיברנו עליהם בעבר על תליית ביצת בת יענה בבתי כנסת. זהו דבר שהיה נהוג בכל תפוצות ישראל, לבד מן האשכנזים, מפני שלא היה מצוי אצלם ביצים כאלו. לא רק אצלנו בתימן היה זה, אלא גם בעיראק, וגם במרוקו, בתורכיה, ובכל ארצות המזרח. וכן בארץ ישראל, ובמערות המכפלה. כוונתי היא על העבר, כי כיום שכחו מזה. לא ראו את הביצים הללו.

אינני יודע אם בקבר יוסף הצדיק יש או היתה ביצת בת יענה, אבל במערת המכפלה היא קיימת עד היום. בקבר רשב"י אינני יודע אם יש היום, אבל היה בעבר.

במקומות רבים היה מקובל לתלות בבית הכנסת ביצת בת יענה, אבל המנהג נשכח. לא בגלל שמישהו התנגד, או מצא בזה ח"ו איזה פגם, אלא בגלל יוקר מציאותו.

אצל האשכנזים, לא היה קיים מנהג זה. אבל כאשר הוא נודע להם ולגדוליהם דרך הספרים, הם שיבחוהו מאד. ובמלים אחרות, אם היה

זה מאמר מתוך הספר נפלאות מתורתך, שהכנתי והדפסתי בס"ד באופן מיוחד. המאמר מסביר את כל הענין, מי נקרא צדיק ומי נקרא חסיד. מדוע יוסף נחשב לצדיק וחסיד? מהי גדולת יוסף, וכיצד הוא עמד בנסיונות קשים ומרים.

מדת היסוד מיוחסת דוקא ליוסף. ופירוש הדבר הוא, שיוסף עמד בנסיונות שאף אחד אחר לא עמד בהם. יוסף נחשב ל"שיא" במדת היסוד. ישנו רמז בדברי חז"ל כי יתכן שאחרים גדולים ככל שיהיו, לא היו מצליחים לעמוד בנסיון כמו שיוסף עמד. הקב"ה לא ניסה אותם, כי הוא לא מנסה אנשים בנסיונות שאינם יכולים לעמוד בהם. יוסף הצליח לעמוד בנסיון קשה ומר, מה שמעלה ומכתיר אותו ב"שיא" הקדושה.

אם היינו מחוברים למדת היסוד, היתה לנו את הזכות להגיע בקלות לקבר יוסף. אבל בכל אופן, עתה מה שאנחנו יכולים לעשות, הוא רק להתגייס ולתרום למגבית שהרב שילה עושה, להחזיק את מוסדות יד מהרי"ץ.

עתה הנני שם לב כי י"ד, הם האות הראשונה והאחרונה מ"יסוד"... מתחיל ביו"ד ונגמר בדל"ת. זכות החיזוק בתורה וירא"ש, תעמוד לזכות התורמים.

אינני יודע עד כמה אתם יודעים על היקף פעולותיו של הרב שילה, אבל הם מתפרשות על פני כל היום והלילה. כל הזמן הוא עסוק בכדי לפתח את המוסדות, ולפעול למען העדה. אני בעצמי לא יודע הכל, אך לפתע אני שומע מקצה העולם אנשים ששומעים את השיעורים, רואים ושומעים, מתחזקים ומתקרבים.

דוגמא נוספת, אנשים שואלים שאלות הלכתיות דרך יד מהרי"ץ, ומקבלים מאתנו תשובות מהירות ככל האפשר. זהו דבר המגבש ומאחד את כל הציבור שלנו סביב לדבר אחד.

בתוך הפורטל התורני יד מהרי"ץ, יש גם אוצרות. הדברים מסודרים בכל התחומים, מכל הספרים שלנו, בסדר מופתי. כך שאפשר להגיע לכל נושא ונושא. ובקיצור, זהו דבר שלא יסולא בפז.

שערי יצחק – השיעור השבועי

הדבר ממש חשוב מאד. מי שמכיר את הספר 'אור ההלכה' שהוא הוציא לאור, מבין כי התמונות הן מה שכובש את הלבבות. ולא רק את הילדים ובני הנעורים. היינו דאמרי אינשי, תמונה אחת עושה, מה שאלף מלים אינן עושות. האפשרויות בזמננו להפיץ תמונות צבעוניות ומרהיבות מאד משפיעות, ותמונות אלו גם כן יצורפו לספר.

הספר כבר מוכן להדפסה, ורוצים בעז"ה לזכות את הציבור לתרום כעת לצורך העניין. חשבתי שהוא יודפס כבר לפני ראש השנה, אבל לא אסתייעא מילתא, וכל עכבה לטובה. נקווה בעז"ה שכבר בקרוב הספר יכנס לדפוס, ואור חדש על ציון יאיר.

השם ב"ה יזכנו להגדיל תורה ולהאדירה, ולשפר כל מעשינו לטובה, ותיכתבו בספר החיים (העוה"ז) ובספר הזכרון (העוה"ב) אכ"ר.

להם ביצים כאלו הם היו תולים אותם, אך למצער לא היה להם אפשרות לתלות אותם משום שבארצות אירופה הקרות, בנות היענה אינן יכולות לגדול, והן מצויות רק באסיה ובאפריקה. ביצים אלו לא היו בהישג ידם. אבל היום כאשר העולם השתכלל ואפשר להעביר את הביצים האלו לכל מקום, חושבני שהמנהג ייכנס גם אצל האשכנזים. יהי רצון.

ספר זה כולל מאה ששים וחמשה עמודים, בצירוף תמונות מרהיבות, שנועדו להמחיש ולהראות את כל ענייני ביצת בת היענה. זכינו לזאת באמצעות ידידנו הרב מאיר ליאור לוי יצ"ו, מירושלם עיקר"ת, שהוסיף לספר ראשי פרקים ומפתח, כדי להקל על הקורא. וכמובן, גם את התמונות בסוף הספר. כעת אנחנו רוצים להפיץ בס"ד את הספר ולחלקו חנם לרבים.

"תפילת הצדיק בקבר יוסף הצדיק", שהיתה אמורה להתקיים השבוע ביום שני בלילה, ז' בתשרי, נדחתה בעיקבות המצב הבטחוני בשטחי יהודה ושומרון.

עם היוודע דבר בריחתם של מחבלים פלסטיניים מסוכנים מבית הכלא בישראל, והחיפושים הנרחבים אחריהם כעת, החלה התחממות כללית בגזרת יהודה ושומרון, כאשר פורעים פלסטיניים התעמתו בימים האחרונים עם כוחות צה"ל ב- 8 מוקדים ביו"ש, הבעירו צמיגים ויידו אבנים, ובכיכר איו"ש אף ירו אש חיה לעבר החיילים. לכן הננו להודיע למאות התורמים ל"מגבית השנתית", כי מאחר וגובר החשש מפני הסלמה בימים הקרובים, איננו מתכוונים ח"ו להכניס את מרן שליט"א למקום סכנה בימים אלו, ו"תפילת הצדיק בקבר יוסף הצדיק" בשכם, שתוכננה ליום שני בערב, ז' בתשרי, נדחתה ונקבעה לחול המועד סוכות, ליל "אושפיזין דיוסף", ערב הושענא רבה התשפ"ב – יום חיתום הדין. וזאת בכפוף למצב הבטחוני והבריאותי. ניתן עדיין למסור שמות ובקשות לתפילה הנדירה של מרן שליט"א בקבר יוסף הצדיק, בעמדות "נדרים פלוס" ו"קהילות" הממוקמות בבתי הכנסת ברחבי הארץ, או בטל' 050-4145141. תיכתבו בספר מחילה וסליחה וכפרה.

הנהלת מוסדות יד מהרי"ץ